

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Шимко І.М.

Реєстраційний № _____

«___» _____ 20__ р.

«___» _____ 20__ р.

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА

студентки групи ЗСП-м-17
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 011 Освітні,
педагогічні науки
Поліщук Оксани Сергіївни

Керівник: кандидат педагогічних наук,
ст. викладач кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Васильюк Тамара Григорівна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Поліщук Оксана Сергіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Роботу виконано на кафедрі соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету, Міністерство освіти і науки України.

Захист кваліфікаційного роботи відбудеться « » _____ 2022 року об _____ годині на засіданні екзаменаційної комісії з атестації здобувачів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, освітньо-професійної програми «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю».

Адреса: навчальний корпус № 4 Криворізького державного педагогічного університету, Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Героїв АТО, буд. 79А.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук
Василюк Тамара Григорівна
чт. викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету

Рецензент: доктор соціологічних наук, професор
Лобанова Алла Степанівна
професор кафедри соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. У роботі вказано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зазначено експериментальну базу, особистий внесок і результати апробації кваліфікаційного дослідження.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ (_____).

ЗМІСТ	стор.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	11
1.1. Понятійно-категоріальний апарат дослідження	11
1.2. Освітні реформи закладу вищої освіти: порівняльний аналіз..	20
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	35
2.1. Особливості формування правової культури здобувачів вищої освіти (на прикладі Криворізького державного педагогічного університету).....	35
2.2. Уточнення рівнів, критеріїв та показників сформованості правової культури здобувачів вищої освіти.....	41
2.3. Програма формування правової культури здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету	47
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ КРИВОРІЗЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	53
3.1. Аналіз результатів впровадження програми формування правової культури здобувачів вищої освіти	53
3.2. Методичні рекомендації щодо ефективного формування правової культури здобувачів вищої освіти в умовах євроінтеграції освітнього середовища	57
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	74

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

КДПУ – Криворізький державний педагогічний університет

ЗВО – заклад вищої освіти

НАЗЯВО – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти

ЗУ – Закон України

ВСТУП

Актуальність дослідження. Суттєві зміни в галузі освіти, які спостерігаються останніми роками під впливом економічних, політичних та соціальних процесів, а також входження України у світовий, зокрема європейський, освітній простір стало підґрунтям для впровадження освітніх реформ на усіх рівнях – від дошкільної до освіти дорослих. Саме тому гостро постає проблема у фахівцях різних галузей з високим рівнем правової культури, адже незнання законів не звільняє від відповідальності. До того ж, метою усіх реформаційних процесів у нашій державі є досягнення відповідності європейській архітектурі у відповідних галузях – правовій, освітній, медичній тощо.

Нормативно-правові акти є основним засобом регламентації та реалізації правової політики в сфері освіти. Формування правової культури усіх учасників освітнього процесу є гарантією дії верховенства права, запорукою виховання у здобувачів вищої освіти поваги до закону та держави як гаранта дотримання правопорядку під час реалізації кожним громадянином свого права на освіту. Відповідно, правова компетентність студентів незалежно від профілю навчання вже є не просто вимогою сучасного суспільства, але й базовою потребою кожної людини.

Освітні заклади мають потенціал і можливості для формування та розвитку правової компетентності, культури здобувачів, адже знання основ правознавства робить людину приналежною до певного соціуму, в якому діють відповідні закони, дотримуються правила. На нашу думку, рівень володіння знаннями з права визначають ступінь соціалізації особистості, тому що соціалізована особистість – це особистість, яка інтегрована в соціум з відповідними нормами, правилами і цінностями.

Соціалізація особистості в освітньому процесі є предметом вивчення таких науковців, як: О. Безпалько, Р. Вайнола, І. Зязюн, А. Капська, М. Лукашевич, В. Москаленко, А. Мудрик, С. Савченко, І. Шимко та інші.

Об'єкти освітнього процесу у вищій школі є предметом теоретичних напрацювань провідних педагогів сучасності, зокрема таких як: З. Бакум, І. Бех, Н. Бібік, Н. Волкова, С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Капська, В. Кремень, О. Малихін, С. Ніколаєнко, Т. Рогова, С. Сисоєвам та інші.

Проблему формування правової культури здобувачів освіти розробляли такі науковці, як: О. Войтанович, О. Ганзенко, В. Голосніченко, О. Деменко, Ю. Калиновський, Н. Коваленко, В. Носков, Л. Петриченко, А. Стюпкіна та інші.

Правова свідомість молоді є предметом дослідження С. Алексеєва, А. Козловського, І. Коваленко, О. Макарової, Н. Онищенко, О. Петришин, О. Скакун, Н. Ткачової, Ю. Шемшученко, М. Щербань та інших.

Теоретичні та практичні аспекти правової підготовки здобувачів вищої освіти розробляють К. Ващенко, В. Головченко, В. Костюк, В. Луговий, О. Мельников, С. Серьогіна, С. Сливка, Н. Плахотнік, С. Ящук та інші.

Категорія «правова культура» є однією з головних характеристик правової системи країни, завдяки якій можна визначити якісний стан правового життя суспільства. Він залежить від досягнутого рівня розвитку правової системи, що характеризується станом та рівнем правової свідомості, розвитком юридичної науки, створеною системою законодавства, правозастосовної практики, законності й правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини [41].

Задля належного розвитку правової культури серед здобувачів вищої освіти необхідно систематично підвищувати рівень їх правових знань про національне законодавство, діяльність органів управління освітою та безпосередньо закладу вищої освіти, в якому навчається студент.

Державна політика у сфері вищої освіти, що базується на основоположному Законі України – Конституції України (1996) і складається із законів України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014) «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015) та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом

порядку, визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки – Міністерство освіти і науки України.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про вищу освіту» [57] одним із головних принципів освітньої політики визначено створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб.

Євроінтеграція – це процес впровадження європейських норм в українське законодавство. Євроінтеграція як вектор розвитку освіти в Україні може бути успішною лише за умов консолідації політичної, правової та освітньої державних систем, поступового реформування освітньої галузі та постійного підвищення правової культури здобувачів вищої освіти задля їх усвідомленої відповідальності як члена суспільства.

Сучасний стан правових знань здобувачів вищої освіти свідчить про те, що серед учасників освітнього процесу поширений правовий нігілізм та інші прояви деформації правової свідомості. Це спричинено постійними змінами в законодавстві, «неякісними» законами, які не мають механізмів практичної реалізації тих чи інших гарантій, порушення норм Конституції представниками влади, неефективне правосуддя та найголовніший чинник - дефекту людської правосвідомості, який сформувався через відверту неповагу до права та його вимог – нерозуміння права.

Отже, тема магістерського дослідження: **«Формування правової культури здобувачів вищої освіти в умовах євроінтеграції освітнього середовища»** є актуальною з огляду на викладені факти та суперечності, а також може мати практичну значущість при розробці та впровадженні навчальних курсів з формування правової культури здобувачів освіти усіх рівнів.

Тему магістерської роботи затверджено за засіданні кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету (протокол №3 від «27» жовтня 2021 року) та вченою радою психолого-педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 2 від «28» жовтня 2021 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити технологію формування правової культури здобувачів вищої освіти в умовах євроінтеграції освітнього середовища.

Відповідно до мети визначено **основні завдання** дослідження:

1. Дослідити термінологічне поле проблеми формування правової культури здобувачів освіти у вітчизняній та зарубіжній літературі.

2. Визначити особливості формування та рівні, критерії, показники сформованості правової культури здобувачів вищої освіти (на прикладі Криворізького державного педагогічного університету).

3. Розробити та експериментально перевірити технологію формування правової культури здобувачів освіти КДПУ.

4. Надати методичні рекомендації викладачам та здобувачам освіти щодо ефективного формування правової культури в умовах євроінтеграції освітнього середовища.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження: технологія формування правової культури здобувачів вищої освіти в умовах євроінтеграції освітнього середовища.

Гіпотеза дослідження побудована на припущенні, що формування правової культури здобувачів вищої освіти в умовах закладу вищої освіти буде ефективним за дотримання таких умов:

1) систематичний моніторинг рівня правової обізнаності здобувачів освіти в умовах постійних змін правових норм чинного законодавства;

2) під час підготовки здобувачів вищої освіти передбачити уведення модулів з дисциплін правознавчого циклу;

3) зниження рівня правового нігілізму студентів.

Для реалізації поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**:

загальнонаукові (аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення) дозволили зібрати, проаналізувати та узагальнити інформацію з формування правової культури;

соціологічні методи (анкетування, тестування). За допомогою анкетування та тестування було визначено рівень сформованості правових знань у здобувачів вищої освіти;

емпіричні методи використовувались під час перевірки технології формування правової культури у здобувачів вищої освіти;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані в правотворчій та правореалізаційній діяльності автономного та самоврядного закладу вищої освіти, а також в організаційній діяльності спрямованій на підвищення рівня правокультурності здобувачів вищої освіти.

Апробація результатів: 1) Освітні реформи закладу вищої освіти: порівняльний аналіз. Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект: Збірник наукових і науково-педагогічних праць. Вип.4, Кривий Ріг: КДПУ, 2022. 2) Формування правової культури здобувачів вищої освіти в умовах євроінтеграції освітнього середовища: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Молода наука – 2022: соціально-освітні розвідки», Київ, 2022. 3) Збірник тестових завдань для самостійної підготовки та самоконтролю з правових дисциплін: Поліщук О.С., Кривий Ріг, 2022.

Дослідно-експериментальною базою дослідження було визначено Криворізький державний педагогічний університет.

Структура й обсяг дослідження. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (78 найменувань) та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

1.1. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

Сучасна державна політика України визначила стратегічні напрямки розвитку вищої освіти, зорієнтувавшись на інтеграції до європейського та світового співтовариства. Питання правової культури є актуальним, оскільки здобувачі вищої освіти, як безпосередні учасники освітніх реформ, повинні сформувати в себе правову культуру європейського типу, яка і буде засобом для інтеграції у європейській і світовий простір задля реалізації своїх особистих та публічних інтересів.

Для того, щоб з'ясувати способи формування та підвищення рівня правової культури здобувачів вищої освіти, та зважаючи на суттєві зміни у законодавчому полі за останні роки, визначимо актуальний понятійно-категоріальний апарат дослідження.

Задля більш ґрунтовного розуміння наукової термінології дослідження, розведемо основні поняття за двома площинами: освітньою та правовою. Так, в освітній площині для нас є принциповим та логічним уточнення дефініцій: *освіта – освітнє середовище – заклад вищої освіти – здобувач вищої освіти*. У правовій площині розглянемо поняття: *право – освітнє право – правове середовище – правова культура – правова свідомість особистості*.

Сфера освіти є об'єктом наукового дослідження провідних вітчизняних вчених, зокрема таких як: С. Гончаренко, А. Гуржій, М. Євтух, С. Кузьміна, В. Кремень, В. Мясніков, О. Новіков, В. Огнев'юк, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та інші.

Як зазначає С. Сисоєва, освіта є тим перетворювачем суспільного життя, при якому зберігається увесь історичний досвід, все те, що має

цінність для людини. Саме освіті надано право визначати стратегію та реалістичні засади розвитку соціуму, перетворюючи його із «суспільства сьогодні» на «суспільство завтра». Дослідниця визначає освіту як показник якості життя людства, а тому у багатьох економічно розвинутих країнах саме держава лишається головним суб'єктом, який утримує систему освіти [61].

Освіта найбільш відчутно реагує на усі світові зміни. Вона найбільшою мірою здатна відображати і демонструвати якість трансформації сучасності. Освітня система в таких умовах повинна розпізнавати індикатори розвитку суспільства і через освітні індикатори впливати на розвиток процесів, що відбуваються. Досліджуючи світовий освітній простір В. Мясніков стверджує, що через систему освіти відбувається один з надійніших цивілізованих шляхів прогресу та реформ у розвитку суспільства [43].

Поділяємо наукові погляди В. Кременя, який досліджуючи українську освіту в історичних викликах ХХІ ст. зауважує, що сучасна освіта – це не лише набуття знань і забезпечення виховання особистості, а це чинник соціальної стабільності в добу глобалізації та високих технологій економічного добробуту країни, її здатності бути конкурентоспроможною на світовому ринку. Саме тому науковець переконаний, що освіту не можна стереотипно зараховувати до сфери відомчої чи галузевої політики, треба підходити до неї як до загальнонаціональної, стратегічно важливої проблеми [31].

Отже, освіта визначається науковцями і як стратегічний вектор розвитку, адже включає в себе усі надбання людства, і як чутливий індикатор світових змін, і як цивілізований шлях беззаперечного суспільного прогресу.

Освітнє середовище – частина соціокультурного простору, де взаємодіють різні освітні системи, процеси і явища, суб'єкти і предмети з метою розвитку і створення умов для саморозвитку особистості; має декілька макро- і мікрорівнів – від регіонального до освітнього середовища

конкретного навчального закладу, класу, групи. Освітнє середовище створюється й індивідом, оскільки кожен розвивається згідно зі своїми індивідуальними завдатками, інтересам, життєвим досвідом і буде унікальний власний простір входження в культуру, своє бачення цінностей, пріоритетів пізнання і способів саморозвитку [36].

Освітній простір є предметом наукових розвідок філософів, соціологів, педагогів та психологів. Різні аспекти освітнього простору досліджували О. Газман, В. Конев, М. Кларін, Е. Мещерякова, В. Серіков, Т. Франчук та інші.

Освітнє середовище суспільства, за визначенням Н. Касярум, є формою соціальної єдності людей, яка утворюється в результаті їхньої спільної освітньої діяльності. Цілі такої діяльності визначаються потребами здобувачів освіти. Призначення освітнього простору полягає в створенні необхідних умов для передачі в суспільстві досвіду від покоління до покоління, яке забезпечують такі чинники як відповідна інфраструктура, інформаційне забезпечення, соціальні умови [20].

Поняття освітнє середовище, на нашу думку, повинно розглядатися у площині взаємопов'язаних між собою умов, завдяки яким здобувач вищої освіти набуває теоретичного і практичного досвіду фахівця за обраною спеціальністю, протягом здобуття освіти вчиться самоорганізації, спілкуванню та усвідомлює свої власні можливості в майбутньому.

Заклад вищої освіти, в якому навчається здобувач, є тим культурним середовищем в якому повинна сформуватись не тільки особистість фахівця або професіонала, а й особистість зі сформованою правовою свідомістю, що готова реалізуватися в правовому суспільстві – трудовому колективі, державних та громадських органах та з іншими громадянами.

Поняття «заклад вищої освіти» закріплене, в першу чергу, на законодавчому рівні в Законі України «Про вищу освіту» (2014) [57] і розглядається як окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження

освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх побажань, інтересів і здібностей [57].

Термін «здобувач вищої освіти» з'явився в українському законодавстві з прийняттям нової редакції Закону України «Про вищу освіту» у липні 2014 року, в якому зазначено, що здобувачі вищої освіти – це особи, які навчаються у вищому навчальному закладі на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

Законодавець, на нашу думку, надав загальне визначення цього поняття, яке характеризує особу, що навчається в цілому. Однак, залежно від ступеня освіти, який здобувається, розвиток свідомості та сформованості особистості змінюється та, як правило, зростає.

Аналіз наукових джерел дав змогу з'ясувати, що проблема формування правової культури була об'єктом дослідження вчених різних галузей знань.

Дослідженню проблеми правового виховання студентської молоді, ролі юридичної педагогіки присвячено праці вітчизняних правознавців, з поміж яких: П. Рабінович, С. Максимов, В. Андрейцев, С. Багачов, О. Ганзенко, О. Дьоміна, В. Гутик та інші.

Правова культура, на думку О. Макеєвої, тісно взаємопов'язана з елементами правової системи, адже правова культура – це загальний стан «юридичних справ» у суспільстві, тобто стан законодавства і роботи суду, всіх правоохоронних органів, правосвідомості всього населення країни, що виражає рівень розвитку права і правосвідомості, їх місце в житті суспільства, засвоєння правових цінностей, їх реалізацію на практиці, здійснення вимог верховенства права [37].

На думку С. Максимова, правова культура є інтегральною характеристикою розвитку правової системи. Важливим показником правової культури є рівень розвитку правової діяльності, що складається з

теоретичної продуктивної (діяльність учених юристів) та репродуктивної діяльності (юридична освіта у всіх її видах і установах), а також і практичної – правотворчої і правореалізуючої, у тому числі правозастосовної діяльності [39].

Здійснювана сьогодні системна трансформація сфери вищої освіти для забезпечення її нової якості є результатом державної політики в забезпеченні розвитку людського капіталу – сучасних досвідчених людей, які здатні самостійно приймати відповідальні рішення та усвідомлювати їх можливі наслідки. Зазначене стане результатом не тільки конкурентної економіки, індивідуального добробуту особистості, а і якості життя людини в цілому.

Питання сформованості правової культури у здобувачів вищої освіти залишається недостатньо розробленим, оскільки вища освіта не ставить перед собою завдання дослідити питання правової свідомості та культури майбутніх фахівців, а також врахувати не тільки загальні знання про право, а й розробити методи правового виховання з урахуванням специфіки конкретного закладу вищої освіти (підготовка майбутніх педагогів, наукових працівників, психологів тощо).

Підходи та способи до підвищення рівня правової культури, який вже був сформований раніше на рівні сім'ї, школи та дружнього оточення, серед здобувачів вищої освіти у конкретному закладі вищої освіти в умовах автономії покладаються, в першу чергу, на керівника, науково-педагогічних та педагогічних працівників.

Правова культура здобувачів вищої освіти є практичним питанням, оскільки необхідна для формування дієздатних фахівців. Вміння орієнтуватись та підлаштовуватися під сучасні законодавчі зміни, володіти знанням як про свої права та обов'язки, так і про права і обов'язки всіх учасників освітнього процесу, а також шляхи реалізації цих прав є фундаментальними. За допомогою належного рівня правової культури здобувач вищої освіти матиме змогу знаходити вихід із ситуацій, в які

останній потрапляє через відсутність елементарної правової грамотності, а відтак позбавлений можливості ефективно себе захистити.

Позитивний розвиток правової культури у здобувачів вищої освіти дозволить останнім мислити на певному правовому рівні, а не оперувати псевдо правовими категоріями.

Залучення здобувачів вищої освіти до правового середовища закладу вищої освіти може мати декілька шляхів. Наприклад, участь студентів в діяльності органів студентського самоврядування. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» студентське самоврядування – це право і можливість студентів вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти [57].

У приватному закладі вищої освіти права органів студентського самоврядування ще ширші, оскільки його структура, склад, порядок роботи і повноваження органів управління, робочих і дорадчих органів, органів громадського та студентського самоврядування, наукових товариств, процедури обрання чи призначення керівників закладу та його підрозділів можуть визначатися статутом закладу без дотримання вимог Закону України «Про вищу освіту». Таким чином, здобувачі вищої освіти самостійно, покладаючись тільки на свій рівень правової культури та правових знань можуть організувати діяльність цього органу.

Практичним прикладом залучення здобувачів вищої освіти до правового середовища закладу вищої освіти може бути реалізація спільних заходів, семінарів, практичних занять тощо, де вони зможуть отримати інформацію про права та методичні рекомендації або консультації щодо практичної реалізації своїх прав.

Визначимо характеристики поняття «правова культура» на основі тлумачень цього поняття деякими науковцями, зокрема такими як: В. Велігон, О. Ганзенко, Т. Коляда, В. Потомахін та інші.

Так, В. Велігон зазначає, що правова культура індивіда передбачає правову освіченість, перенесення зовнішньої необхідності дотримуватися норм права в потребу дотримуватися законності і правопорядку, формувати правову установку, зберігаючи свідоме ставлення до діючого права [10].

О. Ганзенко бачить правову культуру особи, як таку її властивість, яка характеризується загальною повагою до права, достатнім знанням змісту його норм і вмінням їх здійснювати, а також активною правомірною поведінкою у всіх життєвих ситуаціях [11].

В. Потомахін, у свою чергу дає визначення правової культури безпосередньо фахівця та зазначає, що правова культура фахівця характеризується рівнем сформованості правових знань людини; ставленням її до права і правових явищ, усвідомленням соціальної значимості права і правопорядку, структури свідомості, розуміння та осмислення; фактичною правовою поведінкою особистості, способами і засобами вирішення життєвих проблем і завдань; цивільно-правовою активністю [55].

Євроінтеграція – це зближення України з Європейським Союзом як на рівні законів, так і на рівні правил та звичаїв, що існують у суспільстві. Її метою є вступ України до Європейського Союзу. Євроінтеграція освітнього середовища в свою чергу, спрямована на входження національної системи освіти України в Європейський освітній простір, а дієвим механізмом задля практичної реалізації цього входження є адаптація діючого законодавства України до стандартів Європейського Союзу.

Поняття інтегрованість визначається одним із основних пріоритетів Національної молодіжної стратегії до 2030 року, де інтегрованість – це підвищення мобільності, соціальної і культурної інтеграції молоді в суспільне життя України та світу. Нові підходи для розвитку молоді в Україні ґрунтуються на документах Ради Європи та Європейського Союзу та засадах розвитку молодіжної політики Організації Об'єднаних Націй.

Узагальнимо проаналізований теоретичний матеріал у таблиці 1.1.

Понятійно-категоріальний апарат дослідження

<i>Дефініція</i>	<i>Дослідники</i>	<i>Узагальнена характеристика</i>
Освіта	С. Гончаренко, М. Євтух, С. Кузьміна, В. Кремень, В. Огнев'юк	Стратегічний вектор розвитку людських цінностей, який включає в себе усі народні досягнення та надбання
Освітнє середовище	В. Конев, М. Кларін, Е. Мещерякова, В. Серіков,	Система взаємопов'язаних між собою умов, завдяки яким здобувач вищої освіти набуває теоретичного і практичного досвіду фахівця за обраною спеціальністю
Заклад вищої освіти	О. Матвієнко, О. Коваленко, Б. Чижевський, С. Ніколаєнко	Установа, що здійснює ліцензовану освітню діяльність за усіма рівнями вищої освіти
Здобувач вищої освіти	В. Андрущенко, В. Волинський, І. Жовта, С. Красовська	Особа, яка здобуває певний рівень вищої освіти
Право	Арістотель, І. Кант, М. Максимейко, О. Богдашина	Визначена певним суспільством система врегулювання їхніх відносин
Правова культура	С. Максимов, В. Андрейцев, С. Багачов, О. Ганзенко,	Якісний стан правового суспільного життя, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи в цілому
Правова свідомість	О. Барабаш, О. Грищук, Т. Міхайліна, С. Соколова	Форма усвідомлення суспільством на колективному та індивідуальному рівнях правових явищ, правових навичок, правових переконань

Проведений теоретичний аналіз основних понять дослідження, дав змогу визначити дві площини (освітню та правову), що зумовлюють об'єкт та предмет дослідження. Варто зазначити, що проблема правової культури здобувачів освіти, зокрема вищої, залишається недостатньо вивченою, що пояснюється реформаційними процесами у правовому полі. Безпосередньо освітні реформи закладу вищої освіти проаналізовано у наступному підрозділі дослідження.

1.2. Освітні реформи закладу вищої освіти: порівняльний аналіз

Доступність вищої освіти в різних закладах полягає у створенні державою відповідних умов, за яких особа змогла б реалізувати своє право на здобуття вищої освіти на підставі конкурсного відбору, з урахуванням своїх здібностей, прагнень та інтересів у вільному виборі типу закладу вищої освіти, напряму підготовки і спеціальності, форми навчання.

Оскільки заклади вищої освіти є важливим елементом національної освітньої системи, то модернізація українського законодавства про освіту, насамперед, про вищу освіту, яка відбувається впродовж останніх років, створює підґрунтя для подальшого розвитку конкурентоздатної системи закладів вищої освіти в Україні та її наближення до європейських стандартів.

Процеси розвитку національної системи вищої освіти регламентуються такими документами:

- Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03 листопада 1993 року №896 «Про Державну національну програму "Освіта" ("Україна XXI століття")»;
- Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затверджена Указом Президента від 25 червня 2013 року № 344/2013;
- Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року №2145-VIII;

- Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-VII.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день Указом Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021, затверджена Національна молодіжна стратегія до 2030 року (далі - Стратегія). Зі змісту Стратегії, етапів та шляхів її реалізації можемо дійти висновку, що удосконалення стратегічних документів розвитку освіти та їх адаптація під сучасні світові практики продовжується задля впровадження ефективних механізмів та інструментів для розвитку молоді.

Заслуговує уваги Указ Президента України від 03 липня 2020 року № 210/2020 «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» на виконання якого Міністерством освіти і науки України розроблена Стратегія розвитку вищої освіти на 2021-2031 роки. Головним завданням є розроблення нормативно-правового забезпечення, яке наближене до Європейського простору вищої освіти.

У порівняльному аспекті доцільно звернутися до державної законодавчої бази в цілому та спеціального закону, який регулює вищу освіту – Закону України «Про вищу освіту» та проаналізувати зміни, які відбувались останні вісім років з 2014 - 2022 роки.

З моменту прийняття і до цього часу Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII витримав вже 43 редакції, що створює ризики нестабільності законодавства у сфері вищої освіти.

Спеціальне законодавство про вищу освіту дійсно зазнало суттєвих змін, починаючи від термінології до фінансування діяльності закладів вищої освіти. Багато змін були прийняті у відповідності до Закону України «Про освіту», як базового закону, що загалом окреслює основні принципи функціонування освітньої галузі.

Основною місією Закону України «Про вищу освіту» стала університетська автономія, яка зазнала виявлення в академічній, організаційній і фінансовій сферах та стала однією зі складових забезпечення

якості вищої освіти. Організаційну автономію закладу вищої освіти, зокрема, можна спостерігати в таких статтях закону, як інституційна акредитація, за результатами якої, заклад вищої освіти матиме право на самоакредитацію освітніх програм без участі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Останній повинен лише видати сертифікат про акредитацію освітньої програми відповідно до письмової заяви закладу вищої освіти.

Академічна автономія закріплена в таких поняттях, як академічна мобільність, академічна свобода, у праві ЗВО самостійно розробляти навчальний план, що визначає перелік та обсяг освітніх компонентів у кредитах ЄКТС, їх логічну послідовність, форми організації освітнього процесу, види та обсяг навчальних занять, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю тощо; праві ЗВО розробляти та реалізовувати освітні (наукові) програми в межах ліцензованої спеціальності; самостійно визначати форми навчання та форми організації освітнього процесу; обирати типи програм підготовки бакалаврів і магістрів, що передбачені Міжнародною стандартною класифікацією освіти; самостійно розробляти та запроваджувати власні програми освітньої, мистецької, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; самостійно запроваджувати спеціалізації, визначати їх зміст і програми навчальних дисциплін; прийняти рішення про викладання однієї, кількох або всіх дисциплін, виконання індивідуальних завдань та проведення контрольних заходів англійською мовою за певних умов встановлених законом; право ЗВО самостійно встановлювати форми організації освітнього процесу та види навчальних занять; встановлювати норми часу навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи для науково-педагогічних працівників тощо.

Фінансова автономія закріплена в праві ЗВО самостійно розпоряджатися власними надходженнями (для закладів вищої освіти державної і комунальної форми власності), зокрема від надання платних послуг; право закладу вищої освіти встановити більший розмір доплат порівняно із встановленим законодавством в галузі вищої освіти за рахунок

власних надходжень для науково-педагогічних і педагогічних працівників та праві самостійно встановлювати вартість освітніх послуг.

Проаналізувавши нову термінологію, зокрема поняття «якість вищої освіти» законодавець визначив, що якість вищої освіти повинна відповідати, серед іншого, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості.

У свою чергу задля формування політики внутрішнього забезпечення якості в закладі вищої освіти має бути передбачена спеціальна система забезпечення якості вищої освіти, яка включає цілий комплекс основних процедур і заходів. Разом з тим, Законом України «Про вищу освіту» визначено вимогу про наявність у закладі вищої освіти системи внутрішнього забезпечення якості та наведено основні процедури і заходи, які застосовуються цим закладом у своїй діяльності для внутрішнього забезпечення якості. Однак, з урахуванням законодавчо закріпленої автономії закладу вищої освіти, цим законом не визначено вичерпного переліку вказаних процедур і заходів реалізації системи внутрішнього забезпечення якості, що надає закладу вищої освіти право самостійно визначати додаткові процедури і заходи.

Слід звернути увагу, що зміни прийняті в 2017 році значно посилили антиплагіатні норми і відповідальність за них (обов'язкове оприлюднення наукових робіт). Відповідно до частини 2 статті 16 Закону України «Про вищу освіту», система забезпечення закладом вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає, зокрема, забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату (пункт 8 статті 16).

Зазначені новели фактично зобов'язали кожен заклад вищої освіти розробити власний локальний документ, в якому встановлені загальні засади, принципи та норми, якими мають керуватись всі учасники освітнього процесу під час навчання, викладання, провадження наукової (творчої) діяльності. Разом з тим, для практичної дії цих новел, необхідно визначити порядок і принципи оцінки вказаної доброчесності, що сьогодні ще не врегульовано.

Більш детально слід зосередитись на правах самих здобувачів вищої освіти та гарантіях, які закріплені в Законі України «Про вищу освіту». Перш за все – це доступність безоплатної освіти. Зміни дозволили здобувачам вищої освіти повторно безоплатно здобувати вищу освіту за умови відшкодування до державного або місцевого бюджету коштів, витрачених на оплату послуг з підготовки фахівців, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Розширено також права іноземців та осіб без громадянства, у тому числі закордонних українців, які постійно проживають в Україні, осіб, яких визнано біженцями, та осіб, які потребують додаткового захисту, вони мають право на здобуття вищої освіти нарівні з громадянами України, у тому числі за рахунок коштів державного або місцевого бюджету. (ст.4 Закону України «Про вищу освіту»).

Законодавець включає до основних завдань закладів вищої освіти не тільки вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці, а й сприяння працевлаштуванню випускників цих закладів. Таким чином, майбутні фахівці мають змогу реалізувати одне із головних своїх конституційних прав – право на працю, у тому закладі, де здобувають вищу освіту.

Умови здобуття вищої освіти теж зазнали змін, зокрема скасовано вступ поза конкурсом, а безоплатне здобуття вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах можливе лише на конкурсній основі.

Додаткові гарантії для здобувачів вищої освіти прийняті в 2021 році закріпили для здобувачів **вищої освіти, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації**, на особливий період або військову службу

за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, **гарантію збереження місця навчання та стипендії** (ст. 46)

Перелік змін прийнятих до умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти (ст. 44 Закону України «Про вищу освіту») в порівнянні з загальною кількістю змін внесених загалом до зазначеного закону складає чверть (тобто 10 із 43 змін), відтак майбутні здобувачі вищої освіти повинні не тільки вміти орієнтуватись у діючому законодавстві на інформаційному рівні, а й розуміти, керуватись та бути готовими діяти відповідно до нових правових норм у сфері освітньої діяльності.

Одним з пріоритетних завдань закладів вищої освіти на сьогоднішній день є створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей. Задля досягнення цілей реформування у сфері вищої освіти та основних завдань, які покладені на заклади вищої освіти, необхідно забезпечити якісне оновлення нормативно-правової бази у сфері вищої освіти, зокрема щодо забезпечення освітнього процесу.

Вдосконалення системи вищої освіти інтегрованої у Європейський простір вищої освіти є однією з пріоритетних цілей реформування системи вищої освіти в нашій державі. Так, Стратегією розвитку вищої освіти, яка розроблена Міністерством освіти і науки України на 2021-2031 роки, передбачено створення дієвої системи внутрішнього моніторингу та контролю якості і результатів освітньої діяльності в закладах вищої освіти; розробка нормативно-правового забезпечення започаткування діяльності незалежних центрів оцінювання якості вищої освіти за професійним спрямуванням відповідно до стандартів і рекомендацій Європейського простору вищої освіти (ESG); Забезпечення повноправного членства Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти в Європейській асоціації якості вищої освіти (ENQA) (пункт 3.2.)

Прогресивна нормативно-правова база, яка формується відповідно до європейських стандартів та міжнародного досвіду є тільки першою сходинкою на шляху забезпечення реалізації прав здобувачів вищої освіти на

якісну освіту, оскільки суб'єктивні права необхідно вміти реалізовувати практично, отже підвищення рівня правової культури можна визначити основним фактором підготовки майбутнього кваліфікованого фахівця.

Складність викладених вище змін, на наш погляд, полягає у тому, що учасники освітнього процесу, серед яких здобувачі вищої освіти, перебувають одночасно в ситуації функціонування діючого законодавства та постійній модернізації, що викликана входженням України в новий освітній простір. На підтвердження вище зазначеного, представимо у формі таблиці основні зміни у Законі України «Про вищу освіту» у різних редакціях. Унаочнимо лише значущі для дослідження положення. Повний порівняльний аналіз представлено у додатку А.

Таблиця 1.2.

**Основні зміни у Законі України «Про вищу освіту» у редакціях
2014 та 2022 років**

<i>Назва порівняльного критерію</i>	<i>Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII</i>	<i>Закон України «Про вищу освіту» (зі змінами станом на 01.01.2022 року) з урахуванням змін, які прийняті відповідно до Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 року № 2145-VIII</i>
Термінологія	Вищий навчальний заклад (ст.1)	Заклад вищої освіти (ст.1)
Термінологія	освітня діяльність – діяльність вищих навчальних закладів, що провадиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб	освітня діяльність – діяльність закладів вищої освіти, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу
Термінологія	компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей,	компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів,

	морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти	цінностей, інших особистих якостей
Термінологія	результати навчання – сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти	результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів
Термінологія	спеціальність – складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка	спеціальність – гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти предметна область освіти і науки, яка об'єднує споріднені освітні програми, що передбачають спільні вимоги до компетентностей і результатів навчання випускників
Термінологія	якість вищої освіти – рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти	якість вищої освіти – відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості
Умови здобуття освіти особами з особливими потребами	створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним	створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення додатковою підтримкою в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами, зокрема психолого-педагогічним супроводом, створення

	супроводом та створення для них вільного доступу до інфраструктури вищого навчального закладу з урахуванням обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я (ст. 3)	для них вільного доступу до інфраструктури закладу вищої освіти (ст. 3)
Доступність безоплатної освіти	Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних вищих навчальних закладах на конкурсній основі відповідно до стандартів вищої освіти, якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває вперше за кошти державного або місцевого бюджету (ст. 4)	Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти на конкурсній основі, якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває вперше за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, а також в інших випадках, передбачених законодавством* (ст. 4) *повторно безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти за тим самим ступенем освіти, за умови відшкодування до державного або місцевого бюджету коштів, витрачених на оплату послуг з підготовки фахівців, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ст. 4)
Умови та стандарти освіти	Стандарт освітньої діяльності – це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу і наукової установи (ст. 9)	Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності (ст. 10)
Управління у сфері вищої освіти	Попередня редакція закону взагалі не містила положень про повноваження Кабінету Міністрів України відносно Національного агента із	Кабінет Міністрів України ...10) забезпечує здійснення контролю за дотриманням встановлених цим Законом обмежень при затвердженні складу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти;

	забезпечення якості вищої освіти (ст. 12)	11) затверджує склад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та у встановлених цим Законом випадках припиняє повноваження членів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (ст. 12)
Умови акредитації	<p>Вищий навчальний заклад, який бажає акредитувати освітню програму, подає Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву та документи, що підтверджують відповідність його освітньої діяльності стандарту вищої освіти за відповідною спеціальністю (ст. 25)</p> <p>Доповнено можливість закладів вищої освіти, у тому числі іноземних, акредитувати спільні освітні програми.</p>	<p>Заклад вищої освіти, який бажає акредитувати освітню програму, подає до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву та документи, що підтверджують відповідність його освітньої програми та освітньої діяльності за такою програмою вимогам та критеріям, встановленим Положенням про акредитацію освітніх програм (ст. 25)</p> <p>Особливості акредитації узгоджених між закладами вищої освіти, у тому числі іноземними, освітніх програм та освітніх програм більше ніж за однією спеціальністю визначаються Положенням про акредитацію освітніх програм.</p>
Завдання закладу	<p>Основними завданнями закладу вищої освіти є:</p> <p>10) вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці (ст. 26)</p>	<p>Основними завданнями закладу вищої освіти є:</p> <p>10) вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці та сприяння працевлаштуванню випускників.</p>
Зміст прав закладу вищої освіти	<p>Вищі навчальні заклади мають рівні права, що становлять зміст їх автономії та самоврядування, у тому числі мають право:</p> <p>12) приймати остаточне рішення щодо присудження наукових</p>	<p>Заклади вищої освіти мають рівні права, що становлять зміст їх автономії та самоврядування, у тому числі мають право:</p> <p>12) приймати рішення відповідно до законодавства про присудження і позбавлення ступенів доктора філософії, доктора мистецтва, самостійно утворювати разові</p>

	<p>ступенів акредитованими спеціалізованими вченими радами</p>	<p>спеціалізовані вчені ради або разові спеціалізовані ради з присудження ступеня доктора мистецтва;</p> <p>13-1) виступати засновником чи співзасновником закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, коледжів;</p> <p>24-1) формувати на своїй базі інноваційні структури різних типів (наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, малі підприємства тощо) на засадах поєднання інтересів високотехнологічних компаній, науки, освіти, бізнесу та держави з метою виконання і впровадження інноваційних проектів;</p> <p>24-2) встановлювати нормативи чисельності осіб, які навчаються, на одну посаду науково-педагогічного та наукового працівника;</p> <p>24-3) самостійно визначати статті та обсяги витрат власних надходжень.</p>
<p>Обов'язки закладу вищої освіти</p>	<p>Вищі навчальні заклади зобов'язані:</p> <p>2) мати внутрішню систему забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти</p>	<p>Заклади вищої освіти зобов'язані:</p> <p>2) мати внутрішню систему забезпечення якості вищої освіти, у тому числі затверджену політику забезпечення дотримання учасниками освітнього процесу академічної доброчесності (кодекс академічної доброчесності);</p> <p>5) здійснювати освітню діяльність на засадах студентоцентрованого навчання.</p>
<p>Керівники структурних підрозділів закладу вищої освіти</p>	<p>1. Керівництво факультетом здійснює декан (начальник), керівництво навчально-науковим інститутом – директор (начальник), які не можуть перебувати на</p>	<p>1. Керівництво факультетом здійснює декан (начальник), керівництво навчально-науковим інститутом – директор (начальник) (ст. 35)</p> <p>2. Керівник факультету (навчально-</p>

	<p>цих посадах більш як два строки (ст. 35)</p> <p>2. Керівник факультету (навчально-наукового інституту) повинен мати науковий ступінь та/або вчене (почесне) звання відповідно до профілю факультету (навчально-наукового інституту)</p>	<p>наукового інституту) повинен мати науковий ступінь та/або вчене (почесне) звання, як правило, відповідно до профілю факультету (навчально-наукового інституту).</p>
<p>Повноваження керівника закладу вищої освіти</p>	<p>1. Керівник факультету (навчально-наукового інституту) обирається вченою радою вищого навчального закладу строком на п'ять років з урахуванням пропозицій факультету (навчально-наукового інституту). Керівник вищого навчального закладу укладає з керівником факультету (навчально-наукового інституту) контракт.</p> <p>4. Одна і та сама особа не може бути керівником факультету (навчально-наукового інституту), коледжу, територіально відокремленого структурного підрозділу відповідного закладу вищої освіти більш як 10 років (ст. 43)</p>	<p>1. Керівник закладу вищої освіти за згодою більшості від повного складу органу громадського самоврядування факультету (навчально-наукового інституту) закладу вищої освіти призначає керівника факультету (навчально-наукового інституту) на строк до п'яти років та укладає з ним контракт</p> <p>5. Одна і та сама особа не може бути керівником факультету (навчально-наукового інституту), коледжу, філії відповідного вищого навчального закладу більше ніж два строки (ст. 43)</p>
<p>Умови прийому на навчання</p>	<p>- вступ поза конкурсом скасовано;</p> <p>- за результатами проходження зовнішнього незалежного оцінювання формується рейтинговий список вступників за</p>	<p>- безоплатне здобуття вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі;</p> <p>- встановлений перелік осіб, які беруть участь у конкурсі в межах установлених квот прийому до</p>

	<p>кожною спеціальністю з повідомленням про отримання чи неотримання ними права здобувати вищу освіту за кошти державного бюджету (ст. 44)</p>	<p>закладів вищої освіти;</p> <ul style="list-style-type: none"> - рейтинговий список вступників формується на основі конкурсного бала за кожною спеціальністю згідно з виставленими вступниками пріоритетами з повідомленням про отримання чи неотримання ними права здобувати вищу освіту за рахунок коштів державного бюджету; - державна цільова підтримка для здобуття вищої освіти та її види; - прийом на навчання іноземних громадян та осіб без громадянства здійснюється за результатами вступних іспитів та на підставі академічних прав на продовження навчання, що надаються документом про здобутий рівень освіти в країні його походження, та врахування балів успішності, що дають право для продовження навчання на наступному рівні вищої освіти відповідно до законодавства країни, що видала документ про здобутий рівень освіти (ст. 44)
<p>Додаткові права та гарантії для здобувачів вищої освіти</p>		<ul style="list-style-type: none"> - здобувачам вищої освіти, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, гарантується збереження місця навчання та стипендії (ст. 46)
<p>Форми навчання</p>	<p>Навчання у вищих навчальних закладах здійснюється за такими формами:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) очна (денна, вечірня); 2) заочна (дистанційна) <p>(ст. 49)</p>	<p>Основними формами здобуття вищої освіти є:</p> <ul style="list-style-type: none"> - інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); - дуальна (ст. 49)
<p>Додаткові обов'язки</p>		<p>... 3-1) дотримуватися в освітньому процесі та науковій (творчій)</p>

науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників		діяльності академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти (ст. 58)
Права осіб, які навчаються у закладах вищої освіти	8) забезпечення гуртожитком на строк навчання у порядку, встановленому законодавством (ст. 62)	8) забезпечення гуртожитком та цілодобовим доступом до нього на строк навчання у порядку, встановленому законодавством (ст. 62)
Обов'язки осіб, які навчаються у закладах вищої освіти	Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, зобов'язані: 3) виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (ст. 63)	Особи, які навчаються у закладах вищої освіти, зобов'язані: 3) виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану (за наявності), дотримуючись академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання (ст. 63)
Працевлаштування випускників вищих навчальних закладів	Держава у співпраці з роботодавцями забезпечує створення умов для реалізації випускниками вищих навчальних закладів права на працю, гарантує створення рівних можливостей для вибору місця роботи, виду трудової діяльності з урахуванням здобутої вищої освіти та суспільних потреб (ст. 64)	Випускники закладів вищої освіти вільні у виборі місця роботи, крім випадків, передбачених цим Законом. Заклади вищої освіти не зобов'язані здійснювати працевлаштування випускників (ст. 64)

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз наукових розвідок сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців з проблеми формування правової культури здобувачів вищої освіти дав змогу зробити такі висновки.

Актуальність проблеми, що досліджується, є беззаперечною через той факт, що правове поле, зокрема й в освітній галузі, не є сталим. Реформаційні зміни, що покликані привести у відповідність до європейської архітектури вітчизняну освітню систему, підвищують значущість правової культури як суб'єктів, так і об'єктів освітнього процесу.

З'ясовано, що понятійно-категоріальний апарат дослідження варто розглядати з позицій двох наук – освіти та права. Логічний ланцюжок в освітній площині представлено дефініціями «освіта», «освітнє середовище», «заклад вищої освіти», «здобувач вищої освіти». У правовій площині проаналізовано поняття: «право», «освітнє право», «правове середовище», «правова культура», «правова свідомість особистості».

Визначено, що правова культура здобувача освіти розуміється як якісний стан його правового усвідомлення, який характеризується досягнутим у процесі навчання рівнем володіння правових правил, принципів, цінностей та відповідає відповідному рівню розвитку правової системи у суспільстві в цілому.

Проаналізовано нормативно-правові документи, які регламентують усі аспекти освітньої системи, зокрема управлінську, наукову, навчальну, методичну діяльність тощо. Уточнено, що прогресивне нормативно-правове поле, яка формується згідно з європейською архітектурою та міжнародним досвідом, є лише першим щаблем у забезпеченні реалізації прав здобувачів вищої освіти на якісну освіту.

Отже, зважаючи на той факт, що суб'єктивні права особистості необхідно вміти реалізовувати практично, уважаємо необхідним підвищувати

рівень правової культури як основного фактору підготовки студента – майбутнього кваліфікованого фахівця.

Наступний розділ дослідження присвячено розробці технології формування правової культури здобувачів вищої освіти в умовах євроінтеграції освітнього середовища з урахуванням особливостей розвитку досліджуваного явища серед студентів окремих спеціальностей Криворізького державного педагогічного університету.

РОЗДІЛ 2.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

2.1. Особливості формування правової культури здобувачів вищої освіти (на прикладі Криворізького державного педагогічного університету)

Для того, щоб розробити програму формування правової культури здобувачів вищої освіти, варто ґрунтовно проаналізувати безпосередньо освітнє середовище. Так, дослідною базою було визначено Криворізький державний педагогічний університет (далі – Університет). З’ясуємо особливості цього ЗВО, зокрема акцентуємо нашу увагу на правових аспектах означеного закладу.

Університет є галузевим (педагогічним) закладом вищої освіти, що проводить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), виконує фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром педагогічного спрямування, сприяє поширенню наукових знань, проводить культурно-просвітницьку діяльність [63].

Підготовка здобувачів вищої освіти Університету здійснюється на восьми факультетах: природничому; фізико-математичному; факультеті іноземних мов; географії, туризму та історії; дошкільної і технологічної освіти; психолого-педагогічному; української філології; мистецтв.

Разом з тим, викладання правових дисциплін здійснюється тільки на одному факультеті – географії, туризму та історії. Здобувачі вищої освіти, підготовка яких здійснюється за спеціальністю 014 Середня освіта (Історія), додаткова спеціалізація – правознавство і суспільствознавчі дисципліни, на першому (бакалаврському) рівні вивчають такі дисципліни, як «Цивільне та

сімейне право України», «Трудове право України», «Кримінальне право України», «Адміністративне право України» (вибіркова дисципліна) та на другому (магістерському) рівень вивчають дисципліну «Право соціального забезпечення України». Здобувачі вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 054 Соціологія на першому (бакалаврському) рівні вивчають дисципліну «Правознавство».

Освітнє середовище Університету не обмежується освітньою діяльністю, а створюється всіма суб'єктами (учасниками) освітнього процесу від керівника до студента. Загальний вплив в Університеті на зміст освіти, цілі та організацію освіти здійснюють органи студентського самоврядування, професійна спілка, юридична служба, навчально-методичний відділ тощо. Суб'єкти освітнього процесу під час здійснення своєї діяльності тим чи іншим чином будують освітнє середовище та здійснюють правовий вплив на нього. Так, органи студентського самоврядування діють відповідно до Положення про орган студентського самоврядування Університету, яке затверджується Конференцією здобувачів вищої освіти Університету. Студентське самоврядування об'єднує всіх студентів Університету, які мають рівні права та можуть обиратися та бути обраними в робочі, дорадчі, виборні та інші органи студентського самоврядування. Одним із головних завдань органу студентського самоврядування є захист прав та інтересів здобувачів вищої освіти.

Первинна профспілкова організація Університету, як представницький орган працівників та здобувачів вищої освіти, контролює додержання прав зазначених осіб. Так, зокрема відрахування та поновлення здобувачів вищої освіти здійснюється за погодженням з органами студентського самоврядування та первинною профспілковою організацією згідно з визначеними Законом України «Про вищу освіту» підставами.

Коллективний договір укладений між адміністрацією Університету та Первинною профспілковою організацією встановлює перелік прав і

обов'язків не тільки для працівників, а й для здобувачів вищої освіти, які навчаються в Університеті.

Правилами внутрішнього розпорядку встановлено, що особи, які навчаються в Університеті мають право:

- поєднувати навчання з трудовою діяльністю;
- на додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням;
- на скорочений робочий час та інші пільги встановлені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;
- отримати грошову допомогу за рахунок коштів профспілкової організації;
- брати участь в обговоренні та вирішенні питань вдосконалення освітнього процесу, призначення стипендій тощо;
- вносити пропозиції щодо умов і розміру плати за навчання;
- навчатись одночасно за декількома освітніми програмами, або навіть у декількох закладах вищої освіти;
- на академічну мобільність;
- на соціальні стипендії;
- на перерву в навчанні, академічну та інші види відпусток;
- на отримання цільових пільгових кредитів на навчання тощо.

До основних обов'язків здобувачів вищої освіти належать: дотримання вимог законодавства, Статуту Університету, виконання вимог індивідуального навчального плану, дотримання принципів академічної доброчесності та антикорупційного законодавства, вимог техніки безпеки, підвищувати свій науковий і культурний рівень тощо.

Задля дотримання в Університеті вимог чинного законодавства та організації правової роботи, створено юридичний відділ. Основним завданням зазначеного структурного підрозділу є забезпечення реалізації державної правової політики у сфері вищої освіти, роз'яснення застосування законодавства, надання правових консультацій з питань, що належать до

його компетенції та здійснення заходів, спрямованих на підвищення рівня правових знань працівників та здобувачів вищої освіти Університету.

Навчально-методичний відділ, як структурний підрозділ, що здійснює загальну організацію освітнього процесу, розробляє проекти нормативних, інструктивних та методичних документів з питань організації освітнього процесу, ліцензування, акредитації тощо.

Разом з тим, реформування вищої освіти сприяє впровадженню цим структурним підрозділом нових методів і технологій навчання, підсилення фундаментальної та практичної підготовки відповідно до сучасних умов та досягнень науки і техніки.

Слід зазначити, що інформаційне середовище в якому зосереджені основні локальні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність Університету розміщені на офіційному вебсайті університету [32], в розділі «нормативно-правова база». Отже, кожен здобувач вищої освіти має змогу ознайомитись з документами, які регулюють різні аспекти освітньої діяльності в Університеті. На рис. 2.1, 2.2. і 2.3. частково відображено нормативно-правову базу КДПУ.

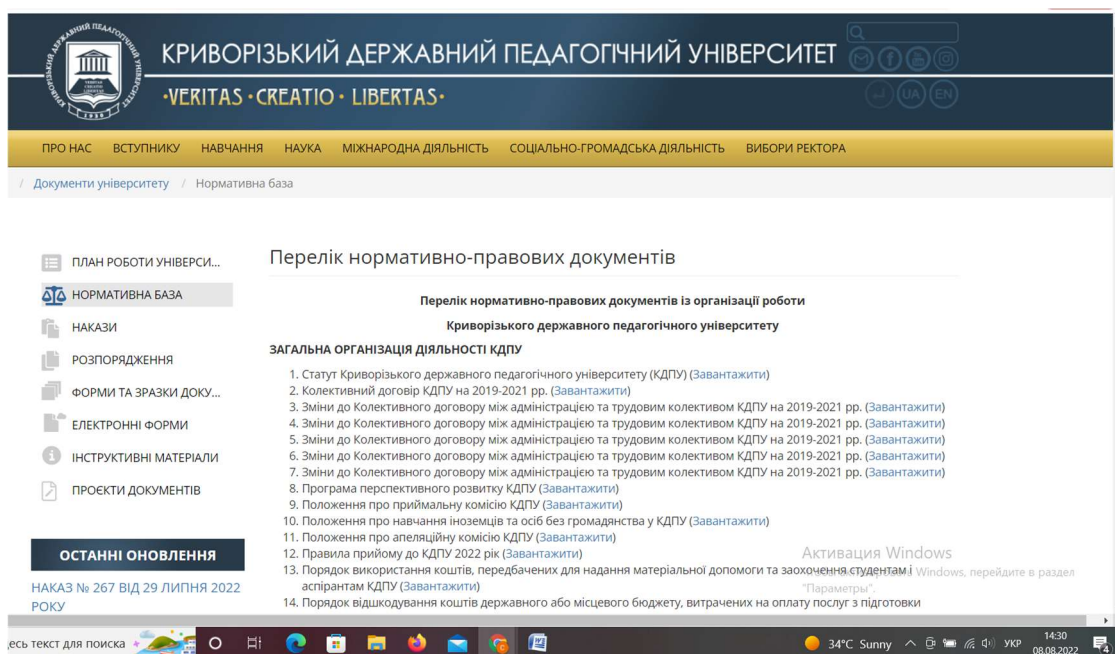

Рис. 2.1. Нормативно-правова база КДПУ

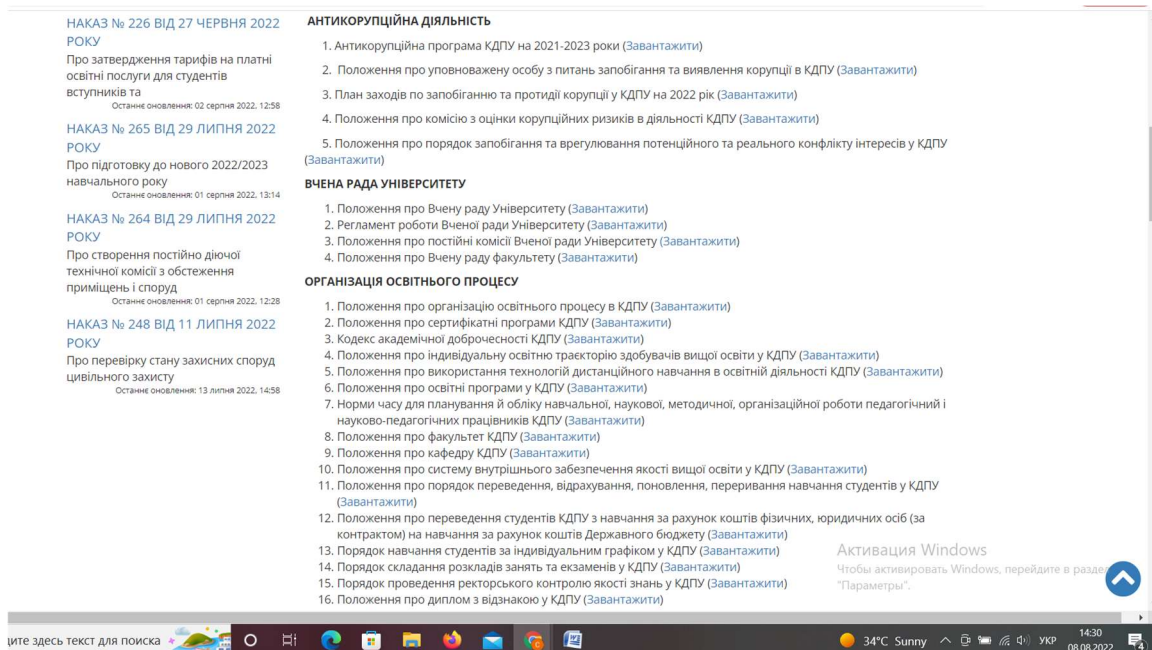

Рис. 2.2. Нормативно-правова база КДПУ (продовження)

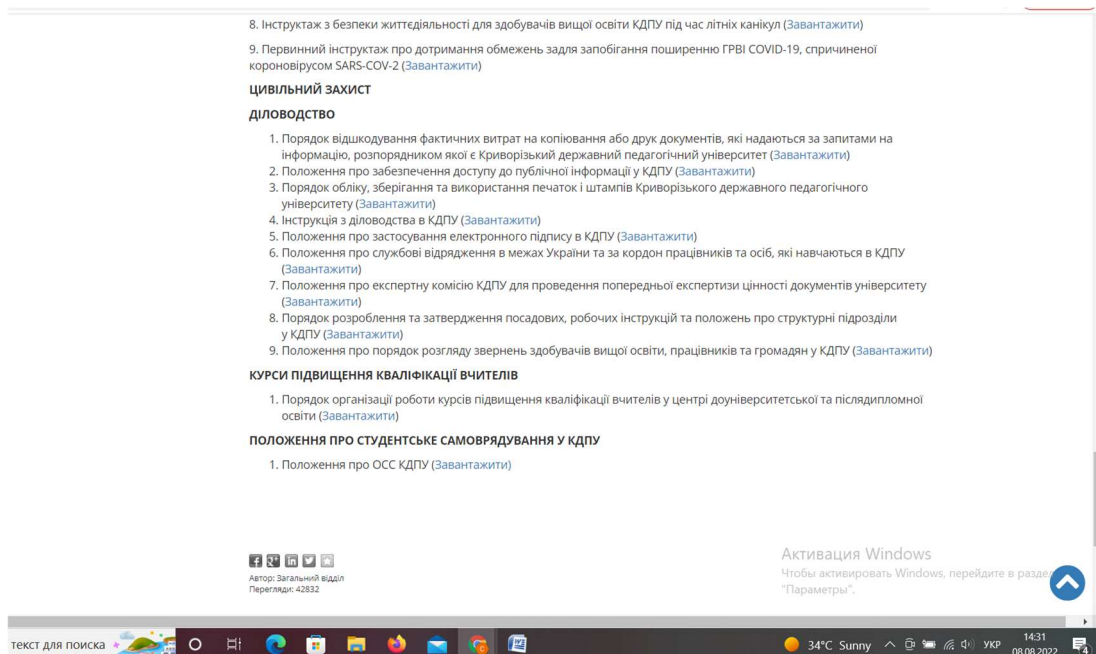

Рис. 2.3. Нормативно-правова база КДПУ (закінчення)

Стаття 79 Закону України «Про вищу освіту» закріпила принцип відкритості прийняття рішення та діяльності у сфері вищої освіти. Передбачено, що інформація про процедури та результати прийняття рішень і провадження діяльності у сфері вищої освіти підлягає обов'язковому оприлюдненню на офіційних вебсайтах та у засобах масової інформації, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб.

Дослідивши освітнє середовище Університету, можна дійти висновку про високій рівень охоплення нормативно-правовим забезпеченням його освітньої діяльності.

Задля практичного з'ясування факторів, які впливають на формування правової культури здобувачів вищої освіти, та з метою розробити та впровадити програму формування правової культури студентів, як уже зазначалося, було обрано Криворізький державний педагогічний університет, зокрема студенти другого-четвертого курсів спеціальності 014 Середня освіта (Історія) та 014 Середня освіта (Географія) для експериментальної групи (63 особи) та студенти спеціальностей 054 Соціологія, 242 Туризм, 231 Соціальна робота як контрольна група (61 особа). Загалом до дослідної роботи було залучено 124 здобувача вищої освіти.

Для більш детального з'ясування рівня правової культури виокремлено дві групи: перша – це здобувачі вищої освіти, які вивчають правові дисципліни, як складові освітньої програми та друга група – це здобувачі вищої освіти, рівень правової культури яких не залежить від рівня їх ознайомленості з правовими дисциплінами.

Прийнятність саме такої моделі дослідження мотивована тим, що отримані результати від широкого кола учасників, дадуть змогу зрозуміти наскільки актуальним сьогодні є потреба підвищення правової культури серед здобувачів вищої освіти на шляху до європейських стандартів.

2.2. Уточнення рівнів, критеріїв та показників сформованості правової культури здобувачів вищої освіти

До основних чинників, які впливають на рівень правової культури здобувачів вищої освіти слід віднести:

- відсутність правових дисциплін або недостатній рівень підготовки з цих дисциплін в закладах загальної середньої освіти;
- відсутність належного методичного забезпечення та сучасної правознавчої літератури і підручників;
- відсутність право-виховної роботи з боку педагогічних, науково-педагогічних працівників (наприклад в межах виховної або кураторської години);
- відсутність наочних форм пропаганди правових знань, зокрема в такому важливому питанні, як правовий захист.

До завдань загальної середньої освіти слід віднести початковий рівень формування у дітей морально-правових норм, свідомого ставлення, як до своїх прав і обов'язків, так і до прав оточуючих, формуванню уявлень про правомірну поведінку людини в різних життєвих ситуаціях та обставинах.

Наведене дає підстави вважати, що саме в закладі вищої освіти необхідно увести до навчальних планів компоненти з правових знань для застосування у майбутній професійній діяльності фахівців різних педагогічних спеціальностей, які стануть у пригоді під час реалізації права на працю, у взаємодії з органами державної влади, установами різних форм власності та інших життєвих ситуаціях.

Задля визначення правової культури у здобувачів Університету визначимо три рівні сформованості правових знань:

- 1) високий;
- 2) середній;
- 3) достатній.

Для з'ясування кожного з рівнів застосуємо такі критерії:

- 1) орієнтування в законодавчій базі;
 - 2) володіння нормами кримінального законодавства;
 - 3) здатність захищати свої права як здобувача вищої освіти;
 - 4) вміння реалізовувати власні права;
 - 5) вміння самостійно формулювати логічну відповідь на дисциплінах історичного та правового циклу;
- б) здатність до пошуку компромісного рішення у складних задачах в освітньому процесі.

Здобувачі вищої освіти залежно від рівня сформованості правової культури повинні: розмежовувати різні сфери законодавства (цивільне, сімейне, трудове, кримінальне); відмежовувати кримінальні правопорушення від інших видів правопорушень (адміністративних, цивільних); орієнтуватись в законодавчій базі у сфері вищої освіти; знати і розуміти особливості реалізації та застосування норм права.

Для високого рівня правової культури визначимо такі вимоги до кожного з критеріїв:

1) здобувач вищої освіти орієнтується в українському законодавстві, здатен використовувати інформаційні та комунікаційні технології задля пошуку необхідного нормативно-правового акту для вирішення конкретного питання, а також добре сформовані такі якості, як правосвідомість, правове мислення та правова культура;

2) здобувач вищої освіти здатен аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції щодо відмежування кримінальних правопорушень від інших видів правопорушень (цивільних, адміністративних тощо);

3) здобувач вищої освіти вміє захищати свої права, як учасник освітнього процесу з посиленням на конкретні статті спеціального законодавства в галузі вищої освіти;

4) здобувач вищої освіти застосовує на практичному рівні знання про те, яким чином реалізуються права громадян в різних галузях права, механізм

реалізації конкретних гарантій, розуміє положення міжнародних стандартів прав людини, основ права Європейського Союзу, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини;

5) здобувач вищої освіти самостійно, чітко та логічно дає відповіді на поставлені питання, орієнтується в проблемних ситуаціях і вміє приймати відповідальні рішення;

6) студент має високі морально-правові якості, завдяки чому здатен до пошуку компромісних рішень з питань, які виникають в освітньому процесі.

Для середнього рівня правової культури визначимо такі вимоги до кожного з критеріїв:

1) здобувач вищої освіти відносно орієнтується в законодавстві, знає основні права та обов'язки громадян, їх правові гарантії;

2) здобувач вищої освіти задовільно володіє нормами кримінального законодавства, але не знає можливих способів захисту прав та інтересів у випадку притягнення його до кримінальної відповідальності;

3) здобувач вищої освіти володіє всіма правами та гарантіями, що передбачені спеціальним законодавством в галузі вищої освіти, але не має бачення щодо практичного їх застосування;

4) здобувач вищої освіти відносно володіє знаннями про те, яким чином реалізуються права громадян в окремих галузях права (цивільне, сімейне тощо);

5) здобувач вищої освіти відносить поставлені питання за галузями права та відносно самостійно формулює відповіді на поставлені питання;

6) здобувач вищої освіти володіє достатніми знаннями про свої права, як учасника освітнього процесу, але активна правова позиція щодо пошуку компромісних рішень слабка.

Для достатнього рівня правової культури визначимо такі вимоги до кожного з критеріїв:

1) здобувач вищої освіти має загальне уявлення про право та законодавство, разом з тим, не розуміє соціальної природи різних видів відносин та яким чином здійснюється їх правове регулювання, тобто не здатен віднести ті чи інші норми до конкретної галузі права;

2) здобувач вищої освіти не володіє нормами кримінального законодавства та не має уявлення про правовий механізм притягнення особи до кримінальної відповідальності;

3) здобувач вищої освіти не володіє інформацією про права та обов'язки для студентів, що встановлені спеціальним законодавством в галузі вищої освіти та потребує сторонньої допомоги під час практичного їх застосування;

4) здобувач вищої освіти не вміє самостійно реалізовувати власні права, як громадянина;

5) здобувач вищої освіти через відсутність сформованого ставлення до права і практики його застосування, не вміє логічно формувати відповіді на дисциплінах історичного та правового циклу;

6) здобувач вищої освіти не здатен до пошуку компромісних рішень у складних задачах, які можуть виникнути в освітньому процесі, оскільки має низьку правову активність.

Унаочнимо описані вище критерії та показники сформованості правової культури здобувачів вищої освіти за рівнями.

Таблиця 2.1.

Рівні, критерії та показники сформованості правової культури здобувачів вищої освіти

<i>Критерій</i>	<i>Показник</i>	<i>Рівень</i>
орієнтування в законодавчій базі	- орієнтація в українському законодавстві, здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології задля пошуку необхідного нормативно-правового акту, добре сформовані правосвідомість, правове мислення та правова культура;	високий
	- орієнтація в законодавстві, знання основних прав та обов'язків громадян, їх правові гарантії;	середній

	- загальне уявлення про право та законодавство, разом з тим, нерозуміння соціальної природи різних видів відносин та правового регулювання;	достатній
володіння нормами кримінального законодавства	- здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції щодо відмежування кримінальних правопорушень від інших видів; - задовільне володіння нормами кримінального законодавства, без знання можливих способів захисту прав та інтересів у випадку притягнення до кримінальної відповідальності; - поверхневе володіння нормами кримінального законодавства, відсутність уявлення про правовий механізм притягнення особи до кримінальної відповідальності;	високий середній достатній
здатність захищати свої права як здобувача вищої освіти	- вміння захищати свої права як учасника освітнього процесу з посиланням на конкретні статті спеціального законодавства в галузі вищої освіти; - володіння всіма правами та гарантіями, що передбачені спеціальним законодавством в галузі вищої освіти, але без бачення практичного їх застосування; - відсутність умінь шукати інформацією про права та обов'язки студентів, потребує сторонньої допомоги під час практичного їх застосування;	високий середній достатній
вміння реалізовувати власні права	- застосування на практичному рівні знань про те, яким чином реалізуються права громадян в різних галузях права, механізм реалізації конкретних гарантій, розуміє положення міжнародних стандартів прав людини, основ права ЄС, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод; - відносно володіння знаннями про те, яким чином реалізуються права громадян в окремих галузях права (цивільне, сімейне тощо); - не вміє самостійно реалізовувати власні права, як громадянина;	високий середній достатній
вміння самостійно формулювати логічну відповідь на дисциплінах історичного та правового циклу	- самостійно, чітко та логічно дає відповіді на поставлені питання, орієнтується в проблемних ситуаціях і вміє приймати відповідальні рішення; - відносить поставлені питання за галузями права та відносно самостійно формулює відповіді на поставлені питання; - через відсутність сформованого ставлення до права і практики його застосування, не вміє логічно формувати відповіді на дисциплінах історичного та правового циклу;	високий середній достатній

здатність до пошуку компромісного рішення у складних задачах в освітньому процесі	- високі морально-правові якості, здатність до пошуку компромісних рішень з питань, які виникають в освітньому процесі;	високий
	- володіння достатніми знаннями про свої права як учасника освітнього процесу, але активна правова позиція щодо пошуку компромісних рішень слабка;	середній
	- не здатен до пошуку компромісних рішень у складних задачах, які можуть виникнути в освітньому процесі, оскільки має низьку правову активність.	достатній

Для того, щоб краще зрозуміти, на які саме аспекти правової культури має бути орієнтована програма формування означеного явища, було організовано і проведено педагогічний експеримент, зокрема констатувальний етап.

Метою констатувального етапу дослідної роботи було визначення рівня сформованості правової культури здобувачів вищої освіти обох груп. Для цього були проведені такі методики, як:

- 1) анкетування;
- 2) опитування ;
- 3) аналіз навчальних планів бакалаврів, які беруть участь у дослідній роботі.

Повний варіант методик представлено у додатках Б, В. Представимо результати констатувального етапу дослідної роботи.

Отже, аналіз відповідей студентів дав змогу визначити, що серед майбутніх істориків-правознавців, тобто мотивованих до вивчення правознавчих дисциплін, які увійшли в експериментальну групу переважає середній рівень сформованості правової культури, що становить 44%, що складає 28 осіб; достатній рівень – 38% (24 особи); достатній рівень – 18% (11 осіб).

Результати контрольної групи були такими: високий рівень правової культури виявлено у 5% респондентів (3 особи); середній рівень виявлено у 53% (32 особи) та низький рівень – 42% (26 студентів).

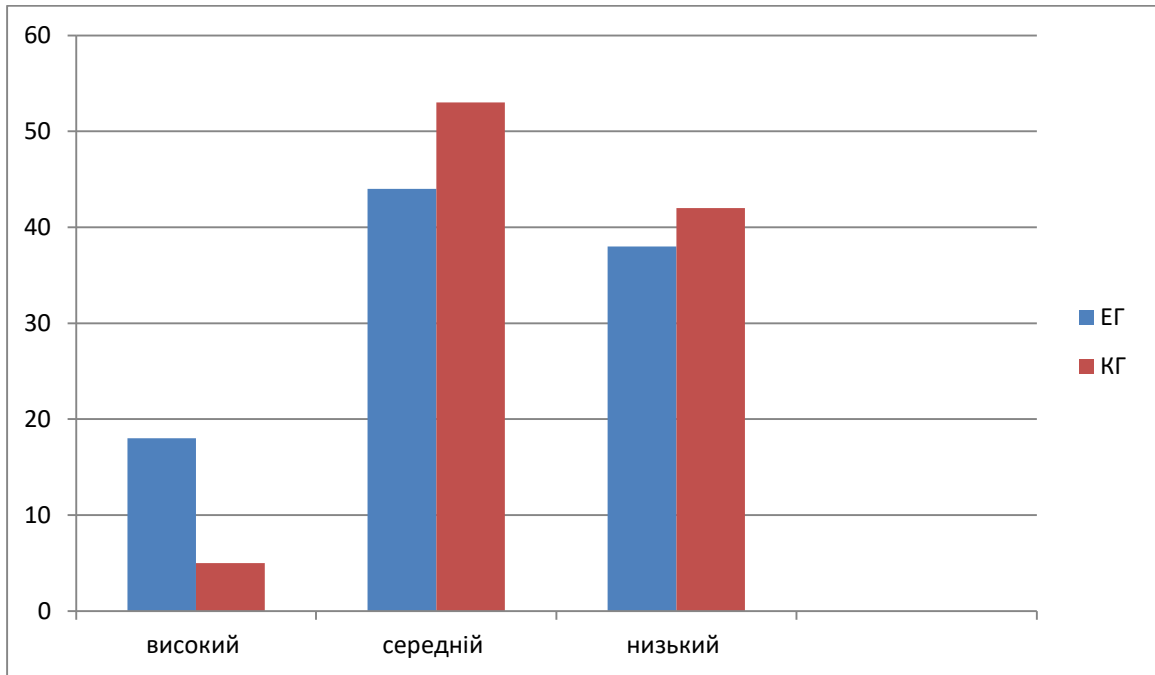

Рис. 2.1. Діаграма результатів констатувального етапу дослідної роботи в контрольній та експериментальній групах (у %).

Отже, програма формування правової культури здобувачів вищої освіти має бути спрямована, перш за все, на мотивацію студентів до засвоєння правових норм та правил, що стануть у нагоді не лише під час навчання, а й у повсякденному подальшому житті, а також на отримання та практичне засвоєння необхідних правових знань, набуття правової компетентності тощо. Уважаємо, що заклад освіти, зокрема вищої, має усі можливості задля забезпечення реалізації програми формування правової культури здобувачів вищої освіти. У наступному підрозділі опишемо означену програму.

2.3. Програма формування правової культури здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету

Формувальний етап дослідної роботи відбувався протягом другого семестру 2021-2022 навчального року в експериментальній групі. Формування правової культури студентів, на наше переконання, має

відбуватися через щось цікаве та нове. Тому ми використали інтерактивні форми роботи під час лекційних та практичних занять. Потенціал інтерактивних освітніх технологій важко переоцінити: молодь добре сприймає нестандартні підходи в навчанні, завжди рефлексує на нові підходи як з боку викладача, так і з боку власної підготовки.

Власний педагогічний досвід викладання правознавчих дисциплін дав змогу визначити ті технології та форми організації освітнього процесу, які є найбільш цікавими та продуктивними для усіх учасників.

У програму формування правової культури здобувачів вищої освіти КДПУ ми включили такі форми роботи як:

- диспут (можливість навчитися формулювати та висловлювати власні думки, чути інших, рефлексувати власні уміння та навички тощо);
- бесіда (здатність до переговорів, уміння слухати і чути співрозмовника, визначення індивідуальних меж, уміння слідкувати за часом тощо);
- «відкритий мікрофон» (здатність бути співорганізатором, чітко дотримуватися регламенту, приділити увагу усім зацікавленим особам тощо);
- круглий стіл (дотримання норм ділового етикету, вміння знаходити актуальні питання для обговорення, уміння презентувати результати власної дослідно-пошукової роботи);
- дискусійний клуб (формування комунікативних навичок, дотримання етичних норм учасника клубу тощо);
- перевернута лекція (зміна ролей під час навчального заняття, уміння взяти відповідальність на себе, проявити лідерські якості);
- ділова гра (практичні навички розв'язання складних задач через безпосереднє програвання ситуацій, формування стійкого інтересу до предмета вивчення тощо).

**Програма формування правової культури здобувачів вищої освіти
КДПУ**

<i>Форма організації навчання</i>	<i>Зміст</i>	<i>Прогнозований результат</i>
Диспут	Здобувачам вищої освіти запропоновано підготувати визначення поняття «право», окреслити головні конституційні права громадян, довести важливість дотримання та захисту прав людини, а також розподілити основні конституційні права за групами (особисті, політичні, соціально-економічні та культурні).	Сформувати уявлення про норму права, закріплену на конституційному рівні, як імперативну гарантію, яка передбачається бути реалізованою у поведінці кожного громадянина.
Бесіда	Проведення заходу зі збагачення знань, умінь і навичок на тему: «Шляхи реалізації прав людини в сучасному інформаційному суспільстві»	Набути знань про можливість реалізації своїх прав на доступ до інформації, у тому числі публічної інформації, про основні закони, в межах яких реалізуються ці права та з'ясувати механізм оскарження порушеного права на доступ до інформації.
Відкритий мікрофон	Узагальнити свої знання в галузі вищої освіти. Студентам запропоновано навести конкретне закріплене в Законі України «Про вищу освіту» право, а іншому опоненту надати роз'яснення щодо того, яким чином або у який спосіб це право реалізується.	Розширення уявлення здобувачів вищої освіти про коло їх прав, як учасників освітнього процесу та конкретні дії, які повинні ними вчинятись задля реалізацію цих прав.
Круглий стіл	Здобувача вищої освіти запропоновано підготувати питання до обговорення на тему: «Актуальні питання кримінального права», визначивши самостійно ті види кримінальних правопорушень та відповідальність за них, які їх зацікавили.	Розширити знання про види кримінальних правопорушень, визначити межі відповідальності за конкретний злочин. Усвідомити відмінність кримінальних правопорушень від інших видів правопорушень.
Фронтальне опитування	Студентам в межах вивчення модулю сімейного права запропоновано серію логічно пов'язаних між собою питань, розташованих від найпростішого до складного задля з'ясування рівня	Опитування сприяє систематизації знань здобувачів вищої освіти, розвиває їх активність, стимулює не тільки надавати прості відповіді, а й

	засвоєння знань сімейного законодавства.	самостійно висловлювати свою думку, доповнювати або корегувати відповіді інших учасників, тим самим розширювати свій кругозір.
Дискусійний клуб	Проведено онлайн зустріч для обговорення питання «Проблеми обмеження прав людини під час пандемічної кризи»	Сформувати правові здібності та компетентності у здобувачів вищої освіти для чіткого розуміння захисту прав людини та подальшої адаптації у сучасних умовах життя.
Перевернута лекція	Здобувачам вищої освіти запропоновано переглянути презентацію на тему: «Правове регулювання трудових відносин наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників» та на лекції викладач надає відповіді з незрозумілих моментів та пропонує розв'язати підготовлені задачі.	Можливість акцентувати увагу на певних особливостях теми, що вивчається та розв'язати запропоновані задачі для практичного засвоєння матеріалу.
Семінар	Здобувачам вищої освіти запропоновано самостійно підготувати інформацію за запропонованими питаннями тем лекційного курсу, які винесені на самостійне опрацювання.	Розвинути вміння та навички самостійної пізнавальної діяльності, вміння самоосвіти, розвинути вміння працювати з різними джерелами права, аналізувати проблемні питання та факти.
Ділова гра	Здобувачам вищої освіти запропоновано опис ситуації, що запозичена з реальної практики суду. Учасники гри мають раціонально організувати свій час для аналізу ситуації та перейти до дебатів – обговорення ситуації, наведення доказів, контраргументів, ставити питання від одної команди до іншої та надати правову оцінку даній ситуації.	Здобувачі вищої освіти мають змогу поділитися своїми знаннями, досвідом та уявленнями, навчитись не тільки у викладача, а й один у одного. Вчаться активно висловлювати свої думки та міркування із застосуванням норм права.

Аналіз результатів формувального етапу дослідної роботи детально описано в наступному підрозділі кваліфікаційної роботи.

Висновки до другого розділу

У другому розділі кваліфікаційної роботи досліджено особливості формування правової культури здобувачів вищої освіти на прикладі Криворізького державного педагогічного університету. Проаналізовано освітнє середовище закладу вищої освіти з правових аспектів, зокрема студентське самоврядування, профспілковий комітет, юридичний та навчально-методичний відділи ЗВО. Встановлено, що нормативно-правова база КДПУ у повному обсязі відповідає тим вимогам, що висуваються до відповідних закладів Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти та є у відкритому доступі для усіх учасників освітнього процесу на сайті Університету.

Запропоновані рівні, критерії та показники сформованості правової культури здобувачів вищої освіти, а також розроблені відповідні уточнення до кожного з рівнів, критеріїв та показників, за якими в подальшому здійснювалася експериментальна перевірка технології формування правової культури студентів.

Після проведення констатувального етапу експериментальної роботи можемо зробити висновок про низький рівень сформованості правової культури серед обох груп, які взяли участь в експерименті. Здобувачі вищої освіти характеризуються низьким рівнем правових знань, у тому числі знань і вмінь щодо власних прав та обов'язків як суб'єктів цивільних правовідносин і, як наслідок, у них відсутні вміння реалізовувати свої суб'єктивні права не тільки в освітньому процесі, а і в житті. Також слід відзначити низький потенціал до розвитку правової свідомості та правової культури. Результати констатувального етапу педагогічного експерименту дали змогу виявити кількість здобувачів із достатнім, середнім та високим рівнями сформованості правової культури здобувачів вищої освіти.

Розроблена програму формування правової культури здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету

упроваджувалася в освітній процес протягом навчального року серед бакалаврів окремих спеціальностей, на яких викладаються правові дисципліни. Задля досягнення поставленої нами мети під час вивчення таких дисциплін, як «Цивільне та сімейне право України», «Трудове право України», «Правознавство», «Кримінальне право України», «Право соціального забезпечення України», студенти опановували не тільки теоретичні знання, а й отримували завдання, що включали практичну підготовку, спрямовану на реалізацію отриманих правових знань.

З урахуванням дисциплін, які викладаються для кожної з обраних спеціальностей, застосовано різні інтерактивні форми навчання (відкритий мікрофон, ділова гра, перевернута лекція тощо), завдяки яким планувалося підвищити якісні рівні сформованості правової культури здобувачів вищої освіти та готовність до практичного застосування здобутих знань в навчанні, професійній поведінці та житті в цілому.

Третій розділ кваліфікаційної роботи присвячено аналізу результатів впровадження програми та пошуку ефективних шляхів формування правової культури здобувачів вищої освіти.

РОЗДІЛ 3.
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРАВОВОЇ
КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ КРИВОРІЗЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

**3.1. Аналіз результатів впровадження програми формування
правової культури здобувачів вищої освіти**

Інтеграція вищої освіти до європейських стандартів в поєднанні з новими інтересами, орієнтирами та цінностями нового покоління не тільки в галузі освіти, а й в цілому, потребує пошуку інноваційних методів формування правової культури у здобувачів вищої освіти.

Протягом другого семестру 2021 – 2022 навчального року було організовано і проведено дослідження щодо визначення стану сформованості правової культури здобувачів вищої освіти. Як вже зазначалося, після проведеного констатувального етапу дослідження була розроблена та впроваджена в освітній процес підготовки бакалаврів програма формування правової культури.

Наприкінці семестру було проведено повторне опитування та анкетування здобувачів обох груп – контрольної та експериментальної, що дало змогу виявити ефективність впровадженої програми. Контрольний етап експерименту дозволив здійснити моніторинг тих знань та вмінь, які сформувались в результаті впровадження програми інтерактивних форм навчання правової культури. Нами проаналізовані результати тестів після проведеної експериментальної роботи, які засвідчили наявність у здобувачів вищої освіти експериментальної групи фундаментальних правових знань, вмінь орієнтуватись та приймати рішення залежно від тієї ситуації в якій

вони опинились, а найголовніше учасники зрозуміли важливість правової культури як цінності.

В наведеній таблиці представлено порівняння результатів констатувального та контрольного етапів нашого експерименту, а також визначено відповідну динаміку формування правової культури здобувачів вищої освіти.

Таблиця 3.1.

Порівняльна таблиця результатів моніторингу контрольної та експериментальної груп на констатувальному та контрольному етапах дослідження (у %)

Рівні	<i>Експериментальна група</i>			<i>Контрольна група</i>		
	Констат. етап	Контр. етап	динаміка	Констат. етап	Контр. етап	динаміка
Високий	18	31	+13	5	13	+8
Середній	44	59	+15	53	54	+1
Достатній	38	10	-28	42	35	-9

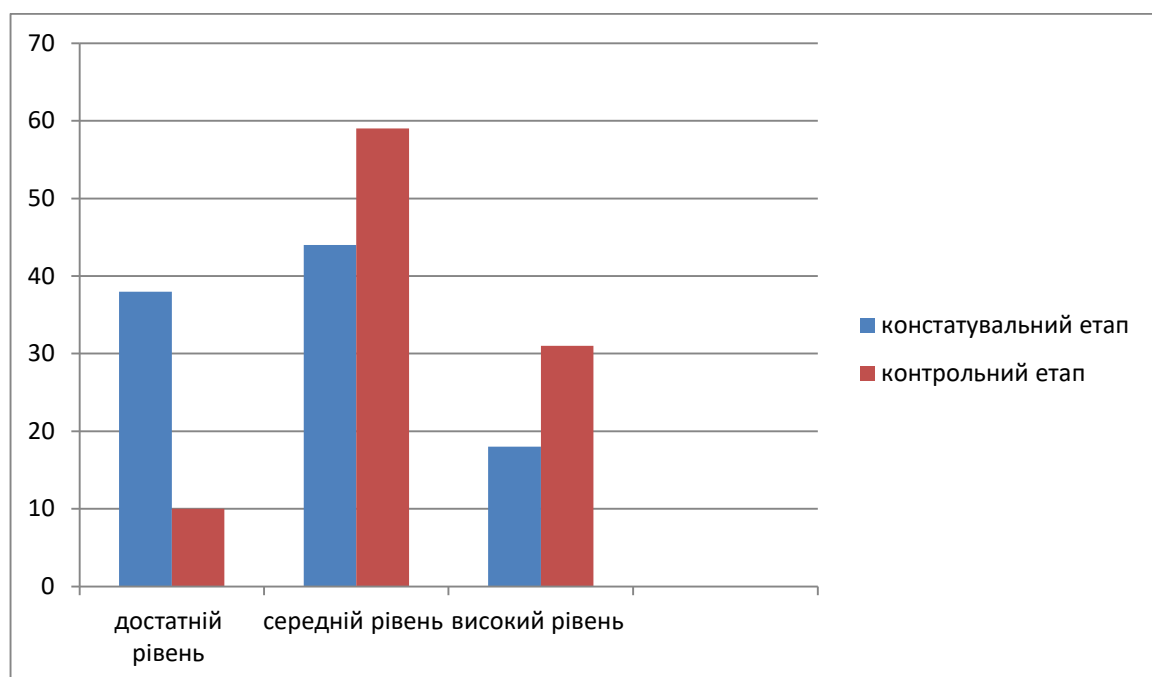

Рис. 3.1. Порівняння рівнів сформованості правової культури здобувачів вищої освіти в експериментальній групі.

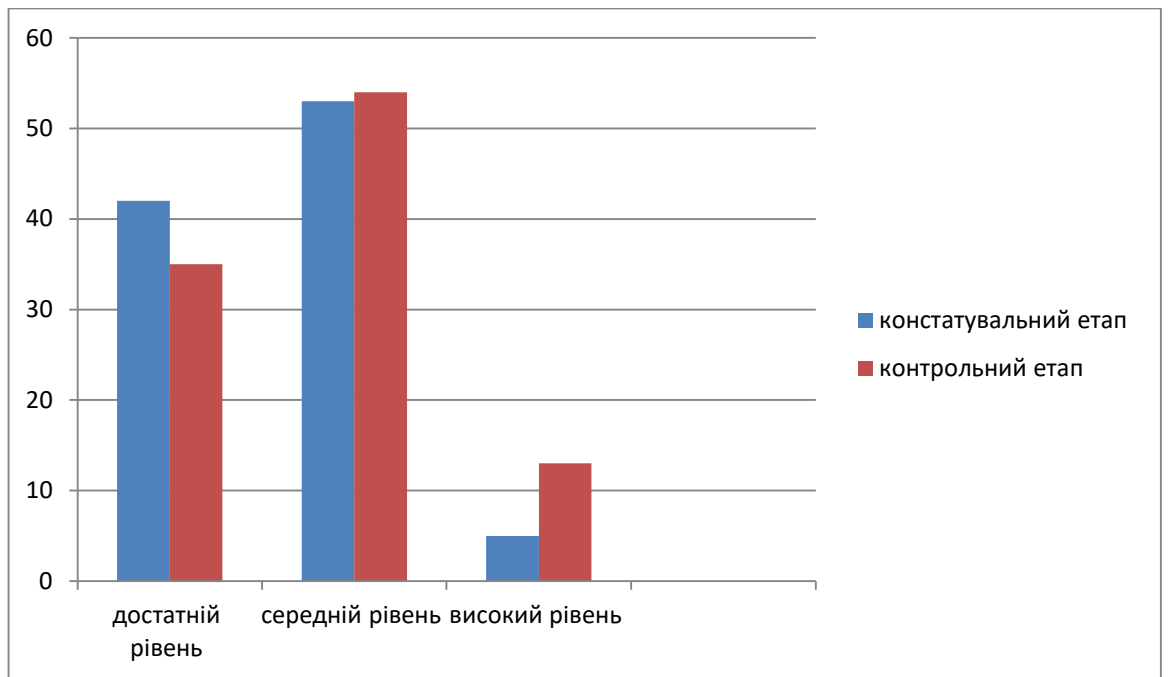

Рис. 3.1. Порівняння рівнів сформованості правової культури здобувачів вищої освіти в контрольній групі.

Як свідчать результати моніторингу, позитивна динаміка притаманна обом групам, які брали участь в експерименті, проте, результати експериментальної групи очевидно більш високі, аніж у студентів контрольної групи. Це пояснюється тим, що в експериментальній групі під час вивчення правознавчих дисциплін систематично впроваджувалися форми та технології формування правової культури. Зауважимо, що реалізація програми формування правової культури здобувачів вищої освіти пройшла успішно, незважаючи на дистанційний формат. Студенти академічних груп активно готувалися до занять, що проводилися в використанні окремих елементів інтерактивного навчання.

Разом з тим, варто відмітити і позитивну динаміку контрольної групи, тобто серед тих студентів, які не брали участі у формувальному експерименті. Повторний моніторинг дав змогу констатувати, що і серед контрольної групи є позитивні зміни, що дає підстави стверджувати про те, що здобувачі вищої освіти цікавляться своїми правами і обов'язками, визнають верховенство права у державі, все ж таки є прибічниками

загального правопорядку. Позитивна динаміка формування правової культури студентів контрольної групи свідчить про сформовані основи правової свідомості громадян, про їхню здатність бути обізнаними щодо власних прав та обов'язків у суспільстві.

У процесі впровадження програми формування правової культури студентів систематично проводилися зрізи знань, що стали основою авторського навчально-методичного збірника «Тестові завдання для самостійної підготовки та самоконтролю з правових дисциплін» (м. Кривий Ріг, 2022 рік).

Отже, можемо констатувати, що програма формування правової культури здобувачів вищої освіти є ефективною та може бути в подальшому впроваджена в освітній процес бакалаврів різних спеціальностей. Так, проведений аналіз навчальних планів бакалаврів дав змогу виявити дисципліни, під час яких формування правової культури є можливим:

- «Раннє втручання в системі спеціальної та інклюзивної освіти» (016 Спеціальна освіта);
- «Основи охорони праці» (015 Професійна освіта);
- «Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» (013 Початкова освіта);
- «Педагогіка сімейного виховання» (231 Соціальна робота);
- «Основи масової комунікації» (014.01 Середня освіта (Українська мова і література));
- «Правове регулювання туристичної діяльності» (242 Туризм);
- «Основи журналістики» (054 Соціологія) тощо.

У наступному підрозділі дослідження подано методичні рекомендації усім учасникам освітнього процесу щодо формування правової культури здобувачів вищої освіти.

3.2. Методичні рекомендації щодо ефективного формування правової культури здобувачів вищої освіти в умовах євроінтеграції освітнього середовища

Проведена дослідна робота з формування правової культури здобувачів вищої освіти, ґрунтовний аналіз її результатів та власний педагогічний досвід, дали змогу розробити методичні рекомендації для тих, хто вчиться або викладає та має на меті сформувати або підвищити рівень сформованості правової культури студентів.

Обґрунтовуючи методичні рекомендації щодо ефективного формування правової культури здобувачів вищої освіти, перш за все, слід відповісти на питання: чому ми маємо звертати увагу на правову культуру майбутніх фахівців, які здобувають вищу освіту? Відповідь очевидна, побудова правової держави неможлива без розвитку та формування правової культури в особах, які здобувають вищу освіту, і є тим самим майбутнім.

Рівень правових знань є тим показником, що виявляє якість правового життя здобувача вищої освіти, те завдяки чому останній може оцінювати як власні дії та/або бездіяльність так і дії інших учасників суспільства та відмежовувати правовідносини за різними галузями права.

Очевидно, що здобуваючи вищу освіту саме викладачі повинні звертати увагу на правову культуру осіб, що навчаються.

Структурні компоненти, які направлені на підвищення рівня правової культури здобувачів вищої освіти за змістом можна поділити на інформативні (нормативно-правова база закладу вищої освіти, статут, колективний договір, правила внутрішнього розпорядку, положення та порядки, що регулюють освітній процес тощо), оціночний компонент – це безпосереднє ставлення здобувача вищої освіти до права в цілому (викладання загальних правових дисциплін для розуміння важливості правових знань і вмінь) та організаційний – це діяльність науково-

педагогічних працівників, кураторів, керівництва закладу вищої освіти, яка реалізується через різні інститути (держава, суспільство тощо).

На жаль, протягом останніх чотирьох років із навчальних програм здобувачів вищої освіти взагалі виключені такі дисципліни, що пов'язані з правом. Разом з тим, на нашу думку, загальні поняття про право є необхідним мінімумом, який є для майбутнього фахівця просто необхідним.

Питання формування правової культури у здобувачів вищої освіти повинно бути сформоване як пріоритетне під час здобуття вищої освіти, оскільки знання та дотримання норм права на сучасному етапі європейського розвитку є безумовним.

Результати дослідно-експериментальної роботи дали змогу виявити певні засади, дотримання яких, на наше переконання, сприятиме підвищенню рівня сформованості правової культури. Охарактеризуємо кожен рекомендацію окремо.

1) Систематичне проведення моніторингу рівня правової культури здобувачів вищої освіти задля своєчасного реагування на зміни, які відбуваються в діючому законодавстві.

Моніторинг рівня правової культури здобувачів вищої освіти може здійснюватись на декількох рівнях: загальному, галузевому та моніторинг правозастосування. Загальний моніторинг надасть можливість з'ясувати рівень володіння загальними нормами права (конституційне, цивільне, трудове, кримінальне, сімейне, адміністративне тощо), галузевий моніторинг засвідчить рівень володіння нормами спеціального законодавства в галузі освіти, а моніторинг правозастосування дозволить оцінити вже діючі закони та нормативно-правові акти в їх застосуванні на практичному рівні.

Кожен із зазначених вище видів моніторингу дозволить визначити ступінь володіння різними галузями права, оцінити правозастосовні їх вміння та знання спеціальних галузевих інститутів. Моніторинг надасть можливість раціонального підходу до наступного етапу, який спрямований та теоретичний аспект впровадження знань про право.

2) Проведення інформаційної роботи з роз'яснення, популяризації права та доведення до здобувачів вищої освіти основних змін, які відбулись у законодавстві.

Інформаційна робота, що пов'язана з роз'ясненням та популяризацією права, може здійснюватись за допомогою цілеспрямованого впливу на свідомість та поведінку осіб, що навчаються, або за допомогою заходів, завдяки яким передається інформація про право, закон, різноманітні події, які мають юридичне значення і можуть впливати на формування активної правової позиції майбутнього фахівця, зокрема круглі столи, засідання кафедри, інші масові заходи відкритого типу, направлені на обізнаність в різних галузях права.

Проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи зі здобувачами вищої освіти під час кураторських годин, залучення до участі в науково-методичних семінарах кафедри, організація окремих заходів семінарів - практикумів дозволить не тільки засвоїти теоретичні знання, а і зрозуміти та навчитись практично реалізовувати свої суб'єктивні права, а також своєчасно інформувати студентів про внесення тих чи інших змін до діючих законів.

3) Впровадження в освітній процес окремих модулів щодо підвищення рівня сформованості правової культури здобувачів вищої освіти під час освітнього процесу.

Впровадження в освітній процес окремих модулів щодо підвищення рівня сформованості правової культури здобувачів вищої освіти під час освітнього процесу надасть можливість встановити конкретні цілі, за якими буде здійснюватись підвищення рівня правових знань здобувачів вищої освіти, а в подальшому здійснити моніторинг і оцінку результатів навчання.

Правова освіта є важливим комплексним компонентом механізму правової свідомості особистості, завдяки якому відбувається процес прийняття, засвоєння та реалізації майбутніми фахівцями правових знань, відбувається розуміння їх цінності під час суспільних правовідносин, а також усвідомлення норм і правомірних моделей поведінки.

Висновки до третього розділу

В третьому розділі кваліфікаційного дослідження здійснено аналіз результатів впровадження програми формування правової культури здобувачів вищої освіти. Порівняння результатів констатувального та контрольного етапів дослідної роботи здійснювалося за чітко сформованими критеріями та рівнями сформованості правової компетенції здобувачів вищої освіти, що дає змогу стверджувати про об'єктивність отриманих результатів.

Проаналізовано результати дослідної роботи. Так, експеримент складався з констатувального, формувального та контрольного етапів. На констатувальному етапі було отримано інформацію про початковий (висхідний) рівень правової культури здобувачів вищої освіти, який вказав на проблеми розвитку правової компетентності зазначеної категорії учасників експерименту.

Формувальний етап у свою чергу був призначений для практичного впровадження в освітній процес програми формування правової культури здобувачів вищої освіти, які вивчають правові дисципліни у Криворізькому державному педагогічному університеті.

Завершальним етапом експерименту став контрольний, на якому було проведено повторний моніторинг та визначено рівень сформованості правової культури у здобувачів вищої освіти. Слід зазначити, що формувальний етап, який реалізовано у вигляді Програми інтерактивних форм навчання правової культури, засвідчив свою ефективність та виправдав очікування.

З'ясовано, що здобувачі вищої освіти, які не брали участі у програмі формування правової культури також мають позитивну динаміку щодо виявлення означеного явища. Хоча динаміка і є меншою, ніж в експериментальній групі, здобувачі контрольної групи також проявляють інтерес до захисту своїх прав і в освітньому процесі, і в повсякденному житті. Саме тому нами були розроблені методичні рекомендації щодо

підвищення рівня правової культури студентів. Разом з тим, розроблено навчально-методичний збірник тестових завдань для самоконтролю здобувачів вищої освіти. На нашу думку, такий посібник сприятиме формуванню, пер за все, навчальної компетентності, і обов'язково – правової, зокрема й формування правової культури та правосвідомості особистості здобувача.

Також сформовано методичні рекомендації щодо ефективного формування правової культури здобувачів вищої освіти в умовах євроінтеграції освітнього середовища та запропоновано перелік учасників освітнього процесу, зокрема пропонується систематично проводити моніторинг рівня правової культури студентів задля своєчасного реагування на зміни, які відбуваються в нормативно-правовому полі; проводити інформаційну роботу з роз'яснення, популяризації права та доведення до здобувачів вищої освіти основних змін, які відбуваються у законодавстві; впроваджувати в освітній процес окремих модулів щодо підвищення рівня сформованості правової культури здобувачів вищої освіти під час освітнього процесу.

Отже, можемо констатувати, що програма формування правової культури здобувачів вищої освіти виявилася ефективною, результати контрольного етапу дослідної роботи цей факт підтвердили якісно та кількісно.

ВИСНОВКИ

Студентська молодь завжди була і залишається тією категорією населення, на яку держава покладає найкращі сподівання. Це пояснюється, перш за все, потенціалом молоді, її беззаперечним інтелектуальним, фізичним, морально-етичним розвитком, її здатністю до прогресивних змін як на особистісному, так і на колективному рівнях. Саме тому позиція вітчизняної державної політики завжди була спрямована на підтримку та всіляке сприяння молодіжного руху.

Освітня система є потужним механізмом прогресивного розвитку людства. Заклади освіти, зокрема і вищої, наділені усіма необхідними інструментами задля успішної соціалізації особистості, розвитку загальних та спеціальних компетентностей студента, ефективного формування конкурентоспроможного фахівця.

Актуальність обраної теми дослідження є беззаперечною через той факт, що правове поле, зокрема й в освітній галузі, не є сталим. Реформаційні зміни, що покликані привести у відповідність до європейської архітектури вітчизняну освітню систему, підвищують значущість правової культури як суб'єктів, так і об'єктів освітнього процесу. Мало вивченою до сьогодні залишається проблема формування у здобувачів вищої освіти правових знань, адже ці знання потрібні кожній людині протягом усього життя. Саме тому вважаємо обрану тему кваліфікаційного дослідження своєчасною та потрібною для освітнього процесу закладу вищої освіти.

Проведене дослідження дало змогу зробити висновки відповідно до поставлених завдань.

1. Досліджено термінологічне поле проблеми формування правової культури здобувачів освіти у вітчизняній та зарубіжній літературі. З'ясовано, що понятійно-категоріальний апарат дослідження доречно розвести за двома площинами: освітньою та правознавчою. Логічний ланцюжок в освітній площині представлено поняттями «освіта», «освітнє середовище», «заклад вищої освіти», «здобувач вищої освіти»; правова площина представлена

поняттями «право», «освітнє право», «правове середовище», «правова культура», «правова свідомість особистості».

Визначено, що правова культура здобувача освіти розуміється як якісний стан його правового усвідомлення, який характеризується досягнутим у процесі навчання рівнем володіння правових правил, принципів, цінностей та відповідає відповідному рівню розвитку правової системи у суспільстві в цілому. Проаналізовано нормативно-правові документи, які регламентують усі аспекти освітньої системи, зокрема управлінську, наукову, навчальну, методичну діяльність тощо. Уточнено, що прогресивне нормативно-правове поле, яка формується згідно з європейською архітектурою та міжнародним досвідом, є лише першим щаблем у забезпеченні реалізації прав здобувачів вищої освіти на якісну освіту.

2. Запропоновано рівні, критерії та показники сформованості правової культури здобувачів вищої освіти, а також розроблено відповідні уточнення до кожного з рівнів, критеріїв та показників, за якими в подальшому здійснювалася експериментальна перевірка технології формування правової культури студентів. Цій роботі передував ґрунтовний аналіз особливостей організації роботи ЗВО з правових позицій. Так, встановлено, що в КДПУ на високому адміністративно-організаційному рівні розроблено та представлено у відкритому доступі нормативно-правову базу закладу.

3. Наступним логічним кроком у дослідженні стала розробка та експериментальна перевірка програми формування правової культури здобувачів освіти КДПУ. Експеримент складався з констатувального, формувального та контрольного етапів. На констатувальному етапі було отримано інформацію про початковий (висхідний) рівень правової культури здобувачів вищої освіти, який вказав на проблеми розвитку правової компетентності зазначеної категорії учасників експерименту.

Формувальний етап дослідної роботи був призначений для практичного впровадження в освітній процес програми формування правової культури здобувачів вищої освіти, які вивчають правові дисципліни у КДПУ.

На завершальному етапі експерименту було проведено повторний моніторинг та визначено різницю між рівнями сформованості правової культури у здобувачів вищої освіти. Слід зазначити, що формувальний етап, який реалізовано у вигляді Програми інтерактивних форм навчання правової культури, засвідчив свою ефективність та виправдав очікування. З'ясовано, що здобувачі вищої освіти, які не брали участі у програмі формування правової культури також мають позитивну динаміку щодо виявлення означеного явища. Хоча динаміка і є меншою, ніж в експериментальній групі, у студентів контрольної групи також виявлено інтерес до захисту своїх прав як процесі навчання, так і в повсякденному житті.

4. Сформовано методичні рекомендації щодо ефективного формування правової культури здобувачів вищої освіти в умовах євроінтеграції освітнього середовища та запропоновано засади щодо підвищення рівня сформованості правової культури здобувачів вищої освіти, зокрема пропонується систематично проводити моніторинг рівня правової культури студентів задля своєчасного реагування на зміни, які відбуваються в нормативно-правовому полі; проводити інформаційну роботу з роз'яснення, популяризації права та доведення до здобувачів вищої освіти основних змін, які відбуваються у законодавстві; впроваджувати в освітній процес окремих модулів щодо підвищення рівня сформованості правової культури здобувачів вищої освіти під час освітнього процесу.

Результати дослідної роботи стали підґрунтям для розробки навчально-методичного посібника тестових завдань для самостійної підготовки та самоконтролю з правових дисциплін. Програма формування правової культури може бути використана в освітньому процесі бакалаврів і магістрів усіх спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейцев В. І. Правнича освіта в Україні: проблеми теорії та практики : навч.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев, В. В. Андрейцев; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. : Рад. шк., 2000. 768 с.
2. Андрущенко В., Буглак Ю. Освіта в контексті духовної еволюції цивілізації. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. № 13. С. 5–14.
3. Баранівський В.В. Вища освіта у вирішенні проблем духовної безпеки українського суспільства. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Філософія*. 2013. Вип. 41(1). С. 206–221.
4. Беловецька Л.Е. Проблема збереження національної ідентичності як складника духовної безпеки українського суспільства. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. № 2 (77). С. 6–14.
5. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.
6. Богачов С. В. Теоретико-правові засади правової освіти в Україні : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К. : Б. в., 2010. 20 с.
7. Болтівець С. Соціальне самоздійснення молоді у правовій культурі суспільства. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2. С. 150-162.
8. Васильєва Н. Г. Особливості реалізації особистісно-орієнтованої технології навчання під час вивчення правових дисциплін у неюридичних закладах вищої освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2018. № 58. С. 54-61.
9. Васильєва І. Г. Особливості викладання правових дисциплін у ВНЗ на сучасному етапі. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2017. № 56-57. С. 123-131.

10. Велигон В. Ф. Формирование правовой культуры предпринимательской деятельности у студентов экономических специальностей вузов: дисс. канд. пед. наук. –Магнитогорск, 2003. –171 с.
11. Ганзенко О. О. Формування правової культури українського суспільства в контексті підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2014. № 3. С. 9-16.
12. Головченко В., Потьомкін А. Правові механізми формування правової свідомості студентів. *Право України*. 2006. № 4. С. 25–27.
13. Голосніченко І. Правосвідомість і правова культура у розбудові Української держави. *Право України*. 2005. № 4. С. 24–25.
14. Гриньова Я. Формування правової держави засобами викладання правових дисциплін. *Педагогічні науки*. 2014. Вип. 61-62. С. 60-65.
15. Грищенко Л. В. Реалізація моделі формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу. *Фізико-математична освіта*. 2019. Вип. 3. С. 39-47.
16. Губик В. Актуальні питання правової освіти. *Юридичний вісник України*. 2007. 49 (8-14 грудня). С. 9.
17. Драпушко Р. Г. Сучасні виклики і загрози правової культури молоді. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 18-22.
18. Дьоміна, О. С. Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К. : Б. в., 2007. – 20 с.
19. Касинюк Л. А. Проблеми формування правової культури української молоді. *Юридичний науковий електронний журнал*. Вип. 1. 2019. С. 28 – 31.
20. Касярум Н. Освітній простір: становлення поняття. Витоки педагогічної майстерності. 2013. Вип. 12. С. 107 – 113.
21. Кацавець Р. С. Засади правової культури. *Dictum factum*. 2019. № 1. С. 107-112.

22. Качур В. О. Науково-методологічні підходи до розуміння категорії "правова культура" у правознавстві. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право.* 2015. Вип. 232. С. 12-19.
23. Клімова Г. П. Вплив правової культури на формування правопорядку в суспільстві *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2015. № 3. С. 77-85.
24. Коваль Д. Педагогічні умови формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці. *Інноватика у вихованні.* 2020. Вип. 11(1). С. 201-213.
25. Коваль Д. Функції правової культури. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету.* 2020. Вип. 2(2). С. 86-94.
26. Коваль Д. С. Модель формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці. *Педагогіка та психологія.* 2020. Вип. 63. С. 80-91.
27. Ковальова В. Аналіз феномену «правова культура» в гуманітарних науках. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2021. Вип. 39(2). С. 175-180.
28. Колб О. Г. Інформатизація навчального процесу під час викладання кримінально-правових дисциплін. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2015. № 1. С. 220-228.
29. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року. URL: <https://cutt.ly/5ZMujn0>
30. Кравченко Л. Правова культура і компетентність особистості: спільне та відмінне культурологічного і компетентнісного підходів. Імідж сучасного педагога. 2020. № 4. С. 29-33.
31. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – [2-е вид.]. – К.: Т-во «Знання» України, 2010. 520 с. С. 384 – 395.

- 32.Криворізький державний педагогічний університет. Офіційний вебсайт.
URL: <https://kdpu.edu.ua>
- 33.Кучай Т. П. Правове виховання як основа правової культури майбутніх фахівців закладів вищої освіти. *Педагогіка та психологія*. 2019. Вип. 61. С. 98-103.
- 34.Литвиненко Н. І. Норма «правова поведінка» та соціально-економічний розвиток країни: крос культурний вимір. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2015. № 1. С. 27-33.
- 35.Лісеєнко О. В. Правова ментальність у структурі правової культури особистості. *«Перспективи»*. *Соціально-політичний журнал*. 2021. № 2. С. 70-75.
- 36.Макар Л. М. Розвиток освітнього середовища у вищому педагогічному навчальному закладі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 29. С. 540-547.
- 37.Макеєва О. М. Правова культура як чинник розвитку правової системи. *Юридичний вісник*. № 4 (41). 2016. С. 48 – 53.
- 38.Макеєва О. М. Функції правової культури у сучасному інформаційному просторі. *Юридичний вісник*. *Повітряне і космічне право*. 2021. № 1. С. 54-60.
- 39.Максимов С. І. Правова культура як інтегральна характеристика правової системи і Правова система України: проблеми і тенденції розвитку: матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 3 червня 2010 р. / Нац. акад. правових наук України [та ін.] ; редкол.: Ю. П. Битяк [та ін.]. - Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. 171 с.
- 40.Малець О. О. Формування особистості при викладанні правових дисциплін на сучасному етапі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер.: *Економіка*. 2014. Вип. 2. С. 74-78.
- 41.Минькович-Слободяник О. В. Основні етапи формування правової культури на теренах сучасної України. *Часопис Київського університету права*. № 3. 2019. С. 44 – 49.

42. Минькович-Слободяник О. В. Роль правової і політичної культури у формуванні правової політики держави. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 64. С. 58-65.
43. Мясников В. А. Образование в глобальном измерении: монографія / В. А. Мясников, Н. Н. Найденова, И. А. Тагунова М.: ИТИПРАО, 2009. 512 с. – С. 13–15.
44. Носков В., Кальянов А., Єфросиніна О. Правосвідомість у соціально-політичному розвитку людини. *Політичний менеджмент*. 2005. № 5. С. 125–133.
45. Огаренко Т. О. Політична та правова культура як чинник демократизації суспільства. *Право та державне управління*. 2013. № 1. С. 13-17.
46. Оніщенко Н. До питання методики викладання порівняльно-правових дисциплін. *Порівняльне правознавство*. 2013. № 1-2. С. 464–470.
47. Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. – К.: ВП «Едельвейс», 2013. – 728 с.
48. Осипова Н. П. Місія правової культури в умовах соціальних зрушень. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 3. С. 213–215.
49. Панченко М. В. Методичне забезпечення викладання дисципліни «Галузеве законодавство в соціальній роботі» майбутнім фахівцям соціально-правового захисту населення. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2014. № 5(1). С. 209-216.
50. Петриченко Л.О. Формування правової культури студентства у закладах вищої освіти як основа духовної безпеки молоді у сучасному світі. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Вип. 90. 2020. С. 59 – 66.

51. Петков В. П. Актуальні проблемні питання формування правової культури юриста. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Право.* 2021. № 1. С. 11-15.
52. Підлісний Є.В. Правова культура суспільства, особистості та соціальної групи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки.* 2018. № 3(2). С. 241–246.
53. Попадич О. Культура інформаційно-правової поведінки як результат процесу правового виховання у вищому начальному закладі. *Людинознавчі студії. Педагогіка.* 2014. Вип. 29(3). С. 159-169.
54. Попик Н. П. Формування правової культури студентів у закладах вищої освіти України (1991–2014 рр.). *Переяславський літопис.* 2018. Вип. 13. С. 63-69.
55. Потомахин В. В. Формирование правовой культуры студентов неюридического профиля подготовки: дисс. канд. пед. наук. Курск, 2009. –261 с.
56. Правове виховання як умова формування правової культури в сучасному соціумі: Всеукраїнська науково-практична конференція (16 травня 2012 р., Харків). *Філософія права і загальна теорія права.* 2012. № 2. С. 374–376
57. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
58. Рабінович П. Верховенство права (за матеріалами практики Страсбурзького Суду та Конституційного Суду України). *Вісн. Акад. прав, наук України.* 2006. № 2 (45). С. 4- 9.
59. Розіна Н. Проблема формування соціально-правової компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у педагогічній теорії. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка.* 2015. № 10. С. 39-48.
60. Савош Г. Правова культура у контексті виховання в умовах трансформації сучасного українського суспільства. *Вісник Інституту*

- розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 33. С. 43-46*
61. Сисоєва С.О. Освіта як відображення сутності соціально-економічного розвитку суспільства. *Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. К.: ВП «Едельвейс», 2013. С. 36 – 41.*
62. Соломчак Х. Б. Правова культура як умова існування позитивної правової відповідальності людини. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015. № 4(1). С. 43-50.*
63. Статут Криворізького державного педагогічного університету. URL: https://drive.google.com/file/d/1yIyWhYUJe29FyyCX1A0Lrh_GhUjbIcgy/view
64. Стьопкіна А. С. Формування правової культури майбутніх фахівців соціальної сфери під час навчання в закладі вищої освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу. 2020. Вип. 1. С. 78-85.*
65. Тихомиров О. О. Правова культура в інформаційному суспільстві: до проблеми осмислення інформаційно-правової культури. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2020. № 3. С. 74-80.*
66. Требін М. П. Феномен деформації правової культури соціуму за умов його модернізації. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 3. С. 182–184.*
67. Фатхутдінова О. В. Правова освіта як чинник організаційної культури українців. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. Вип. 55. С. 107-118.*
68. Федоренко О. І. Педагогічні особливості використання інформаційних технологій освіти при викладанні загально правових дисциплін. *Вісник Національного університету оборони України. 2014. Вип. 3. С. 165-170.*
69. Чепульченко Т. О. Правова культура: місце у правовому процесі та вплив на стан законності в державі. *Вісник Національного технічного*

університету України «Київський політехнічний інститут».
Політологія. Соціологія. Право. 2013. № 2. С. 109-114

70. Червінська Н. В. Підвищення правової культури суб'єктів законотворчого процесу та вдосконалення їхньої професійної підготовки, як необхідна умова ефективності законодавства. *Публічне право.* 2014. № 4. С. 263-270.
71. Шмельова А. Особливості сучасних методів викладання правових дисциплін в магістратурі закладів вищої освіти України. *Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка.* 2018. Вип. 5. С. 18 – 22.
72. Шульгіна О. Роль правової культури педагогічних працівників у системі професійно-технічної освіти України. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи.* 2021. Вип. 2. С. 111-117.
73. Ящук С. П. Модель формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників у педагогічному процесі вищого навчального закладу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2016. Вип. 51. С. 331-335.
74. Ящук С. П. Застосування інтерактивних технологій навчання у формуванні професійно-правової компетентності студентів у вишах України, Європейського Союзу та Великобританії: порівняльний аспект. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки.* 2017. Вип. 1. С. 178-182.
75. James G., Taylor von Mehren A. *An Introduction to the Comparative Study of Private Law: Readings, Cases, Materials.* Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2006. 581 p.
76. James Michel. *The Rule of Law and Sustainable Development.* Washington: Center for Strategic and International Studies, 2020. 55 p.
77. Tom R. Tyler *Methodology in Legal Research.* URL: https://www.researchgate.net/publication/322053100_Methodology_in_Legal_Research
78. Philip Langbroek, Kees van den Bos, Marc Simon Thomas, Michael Milo, Wibo van Rossum. *Methodology of Legal Research: Challenges and*

Opportunities. The Utrecht Law Review. Volume 13, Issue 3, 2017. URL:
<https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.411/>

ДОДАТОК А

АНКЕТУВАННЯ

Шановні здобувачі вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету, до Вашої уваги представлена анкета щодо знань власних прав в різних галузях права.

1. Визначте місце кожного нормативно-правового акту у системі законодавства за юридичною силою (ієрархією):

1	А) Закони України
2	В) Кодекс законів про працю України
3	С) Конституція України
4	Д) Указ Президента

2. За наведеними видами правопорушень визначте їх відповідність галузям права:

1) Цивільне	А) дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата
2) Кримінальне	В) порушення правил внутрішнього розпорядку
3) Трудове	С) втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність
4) Адміністративне	Д) порушення умов договору про публічні закупівлі

3. Вкажіть на кого із суб'єктів поширюються ці положення законодавства про вищу освіту

академічна добросесність	А) здобувачі вищої освіти
антикорупційне законодавство	В) наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники
академічна мобільність	С) керівник закладу освіти
академічна свобода	Д) усі учасники освітнього процесу

4. Чи допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів?

- 1.) допускається у визначених Конституцією випадках;
- 2.) допускається на підставі рішення Конституційного Суду України;
- 3.) не допускається;
- 4.) допускається у разі погодження з керівником вищого рівня.

5. У яких випадках допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди?

- 1.) у випадках, визначених законом;
- 2.) у випадках, визначених Конституцією;
- 3.) у випадках, визначених законом, і лише в інтересах держави, соціального добробуту;
- 4.) у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини;

6. Хто має право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та органів місцевого самоврядування?

- 1.) громадяни України;
- 2.) громадяни України та іноземці за виключенням тих, хто перебуває на території України незаконно;
- 3.) усі;
- 4.) громадяни України і українці, які проживають за кордоном.

7. Як Конституція України врегульовує використання в Україні примусової праці?

- 1.) забороняє;
- 2.) дозволяє;
- 3.) не містить норм щодо використання примусової праці;
- 4.) відносить питання до сфери компетенції Кабінету Міністрів України.

8. На який юридичний спір поширюється юрисдикція судів?

- 1.) на будь-який;
- 2.) на спір, який виникає між фізичними особами;
- 3.) на спір, який виникає між юридичними особами;
- 4.) відсутня правильна відповідь.

9. Який порядок внесення змін до Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану?

1.) зміни вносяться Верховною Радою України за згодою Президента України;

2.) зміни вносяться Верховною Радою України;

3.) зміни вносяться лише за рішенням Конституційного Суду України за поданням Президента України;

4.) Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

10. На який державний орган покладено обов'язок захищати права і свободи людини і громадянина?

1.) на Верховну Раду України;

2.) на суд;

3.) на Генеральну прокуратуру;

4.) на Державний комітет України у справах захисту прав споживачів.

11. Хто здійснює захист від кримінального обвинувачення?

1.) виключно народні засідателі;

2.) виключно прокурор;

3.) виключно адвокат.

12. Визначте відповідність:

18 років	А) Повнолітні
14 років	В) малолітні
8 років	С) неповнолітні

ДОДАТОК Б

Протягом 2021-2022 навчального року на факультеті географії, туризму та історії Криворізького державного педагогічного університету було проведено опитування задля визначення рівня правових знань здобувачів вищої освіти.

Опитування було проведено у двох групах:

Експериментальна група – студенти груп ІІ-ІІ курс, ІІ-ІІІ курс, ІІ-ІV курс, ІІІ-V курс.

Контрольна група – студенти груп ТУР –ІІ курс, ЗІ-ІІІ курс.

Питання обрані для опитування складались з різних галузей права: цивільного, сімейного, адміністративного, трудового та кримінального.

Аналіз відповідей студентів дав змогу визначити, що серед майбутніх істориків-правознавців, тобто мотивованих до вивчення правознавчих дисциплін, які увійшли в експериментальну групу переважає середній рівень сформованості правової культури, що становить 44%, що складає 28 осіб; достатній рівень – 38% (24 особи); достатній рівень – 18% (11 осіб).

Результати контрольної групи були такими: високий рівень правової культури виявлено у 5% респондентів (3 особи); середній рівень виявлено у 53% (32 особи) та низький рівень – 42% (26 студентів).

ДОДАТОК В

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗБІРНИК ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА САМОКОНТРОЛЮ

(для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання
напряму підготовки «бакалавр» спеціальності 014,03 Історія (право))

Укладач: О.С. Поліщук, старший викладач кафедри Історії.

Рецензенти:

Н.А. Печеніна, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії
Криворізького державного педагогічного університету;

І.М. Шимко, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного
педагогічного університету;

О.А. Теличко, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
правового регулювання економіки Державного університету економіки і
технологій

Рекомендовано кафедрою Історії, протокол № ___ від ___ травня 2022 року.

Рекомендовано до друку Вченою радою Криворізького державного педагогічного університету, протокол №12 від 23 червня 2022 року.

ВСТУП

Запропонований збірник тестових завдань для самостійної підготовки та самоконтролю має за мету допомогти здобувачам вищої освіти конкретизувати й поглибити набуті знання та уміння з правових дисциплін, що вивчаються ними протягом II-IV курсів бакалавриату за такими дисциплінами: «Цивільне та сімейне право України», «Трудове право», «Кримінальне право України» а також самостійно працювати з навчальною літературою, законодавчими актами, тестовими завданнями.

Навчальний матеріал згруповано за кожною окремою дисципліною і подано у вигляді тестових завдань. Перевага тестів у порівнянні з усним опитуванням або письмовими відповідями на теоретичні запитання полягає насамперед у спрощенні та суттєвому прискоренні процесу перевірки й мінімізації суб'єктивізму під час оцінювання з боку викладача. Типовий тест являє собою низку теоретичних запитань, що супроводжуються кількома варіантами відповіді, один з яких є правильним. Однак іноді тест може мати більше ніж одну правильну відповідь.

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

МОДУЛЬ 1

1. Предметом правового регулювання цивільно-правових відносин є:

- а) суспільні відносини між роботодавцем та працівником;
- б) суспільні відносини у сфері безпеки навколишнього середовища;
- в) майнові відносини та особисті немайнові відносини;
- г) суспільні відносини, які виникають при вчиненні злочину між особою, яка його вчинила, та державою, від імені якої виступають відповідні правоохоронні органи.

2. Підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є:

- а) договори та інші правочини;
- б) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності;
- в) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі;
- г) вчинення кримінального правопорушення з формальним складом;
- д) правильні відповіді а), б) і в).

3. Моральна шкода полягає:

- а) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- б) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- в) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;
- г) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи;
- д) всі відповіді правильні.

4. Правоздатність фізичної особи — це:

- а) здатність реалізовувати цивільні права та обов'язки;
- б) здатність укласти трудові договори;
- в) здатність мати цивільні права та обов'язки;
- г) здатність виступати позивачем або відповідачем в суді.

5. Правоздатність фізичної особи виникає:

- а) з моменту зачаття;
- б) з моменту отримання паспорту;
- в) з моменту досягнення 18 років;
- г) з моменту народження;
- д) з моменту досягнення 14 років.

6. Дієздатність фізичної особи — це:

- а) здатність мати цивільні права та обов'язки;
- б) здатність нести адміністративну відповідальність;
- в) здатність своїми діями набувати цивільних прав та обов'язків;
- г) здатність мати виключно цивільні права.

7. Які з перелічених ознак не властиві цивільно-правовому методу регулювання суспільних відносин?

- а) юридична рівність суб'єктів;
- б) вільне волевиявлення;
- в) майнова самостійність;
- г) імперативність;
- д) диспозитивність.

8. Дієздатність у повному обсязі виникає з:

- а) 14 років;
- б) 15 років;
- в) 16 років;
- г) 18 років;
- д) 21 року.

9. Часткова дієздатність — це:

- а) дієздатність неповнолітніх від 14 до 18 років;

- б) дієздатність малолітніх до 14 років;
- в) дієздатність осіб, обмежених у дієздатності;
- г) дієздатність осіб без громадянства.

10. Місцем проживання фізичної особи є:

- а) житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово;
- б) житло, в якому вона проживає постійно;
- в) житло, в якому вона проживає виключно тимчасово;
- г) правильної відповіді немає.

11. Місцем проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років є:

- а) місце проживання її батьків;
- б) місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них;
- в) будь-яке придатне для проживання місце;
- г) місце визначене службою у справах дітей.

12. Місцем проживання недієздатної особи є:

- а) місце проживання її піклувальника або місцезнаходження відповідної організації, яка виконує щодо неї функції піклувальника;
- б) місце проживання її опікуна або місцезнаходження відповідної організації, яка виконує щодо неї функції опікуна;
- в) місце проживання батьків цієї особи;
- г) заклад охорони здоров'я.

13. Особу можна обмежити в дієздатності, якщо вона:

- а) неадекватно реагує на навколишнє середовище;
- б) не розуміє значення своїх дій;
- в) зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, внаслідок чого ставить у скрутне матеріальне становище себе і членів своєї сім'ї;
- г) не може керувати власними діями.

14. За рішенням якого органу особа обмежується в дієздатності?

- а) Опіки та піклування;
- б) місцевої адміністрації;

в) суду;

г) прокуратури.

15. Порядок обмеження цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється:

а) Цивільним процесуальним кодексом України;

б) Цивільним кодексом України;

в) Кримінальним кодексом України;

г) іншим нормативно-правовим актом спеціальної дії.

16. Наслідком обмеження цивільної дієздатності фізичної особи є:

а) над фізичною особою встановлюється піклування;

б) над фізичною особою встановлюється опіка;

в) над фізичною особою встановлюється опіка та піклування;

г) фізична особа визнається безвісно відсутньою.

17. Правовими наслідками визнання фізичної особи недієздатною є:

а) встановлення опіки та обмеження права вчиняти будь-які правочини;

б) встановлення піклування та обмеження прав до вчинення виключно дрібних побутові правочинів;

в) правочини від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах вчиняє її опікун;

г) правильні відповіді а) і в).

18. Фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо:

а) протягом шести місяців в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування;

б) протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування;

в) протягом трьох років в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування;

г) протягом вісімнадцяти місяців в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування.

МОДУЛЬ 2

1. Сімейний кодекс регулює, серед інших, відносини між:
 - а) тіткою, дядьком та племінниками;
 - б) двоюрідними братами та сестрами;
 - в) мачухою, вітчимом та падчеркою, пасинком;
 - г) батьками чоловіка та його дружиною.
2. Джерелами сімейного права України є:
 - а) Сімейний кодекс України;
 - б) місцевий звичай або звичай національної меншини;
 - в) договір;
 - г) постанови Пленуму Верховного Суду України у сімейних справах;
 - д) Цивільний кодекс України.
4. Родичами по прямій лінії споріднення не є:
 - а) батько та син;
 - б) дід і внук;
 - г) рідні брат та сестра;
 - д) мати й дочка;
 - е) бабуся і внучка.
5. Малолітньою вважається дитина, яка не досягла:
 - а) п'яти років
 - б) семи років;
 - в) десяти років;
 - г) чотирнадцяти років;
 - д) вісімнадцяти років.
6. Неповнолітньою вважається дитина:
 - а) від народження до чотирнадцяти років;
 - б) від народження до шістнадцяти років;
 - в) від народження до вісімнадцяти років;
 - г) від чотирнадцяти до вісімнадцяти років;
 - д) від шістнадцяти до вісімнадцяти років.

8. Сім'ю може створити жінка, яка не перебуваючи у шлюбі народила дитину та:

- а) незалежно від віку;
- б) досягла чотирнадцяти років;
- в) досягла шістнадцяти років;
- г) досягла вісімнадцяти років;
- д) досягла двадцяти п'яти років.

9. Умовами укладення шлюбу в Україні є:

- а) досягнення шлюбного віку та взаємна згода осіб, які одружуються;
- б) досягнення шлюбного віку та згода батьків осіб, які одружуються;
- г) досягнення шлюбного віку, взаємна згода осіб, які одружуються, та наявність паспорту;
- д) досягнення шлюбного віку, наявність паспорту, взаємна згода та взаємна обізнаність про стан здоров'я одне одного осіб, які одружуються.

10. Шлюбний вік в Україні встановлено:

- а) 18 років;
- б) 16 і 18 років;
- в) 16 і 17 років;
- г) 17 і 18 років;
- д) 17 років.

ТРУДОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ

МОДУЛЬ 1

1. Громадянин України має право самостійно укладати трудовий договір з досягненням:

- а) 16 років;
- б) 18 років;
- в) не залежно від віку;
- г) 14 років.

2. Кодекс законів про працю України було прийнято у:

- а) 1971 році;

б) 1991 році;

в) 2001 році;

г) 1996 році;

3. До основних трудових прав працівників належать права:

а) на працю, зайнятість, відпочинок;

б) на здорові й безпечні умови праці;

в) на об'єднання в професійні спілки;

г) на матеріальне забезпечення;

д) на звернення до суду з приводу вирішення трудового спору.

4. Назвіть сторони трудового договору:

а) фізична і юридична особа;

б) працівник та роботодавець;

в) замовник та виконавець;

г) замовник та працівник.

5. Зміст трудового договору складають умови:

а) обов'язкові та додаткові;

б) важливі та другорядні;

в) основні та другорядні;

г) необхідні та факультативні.

6. Визначеність трудової функції працівника це:

а) вимога від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором;

б) виконання працівником функціональних обов'язків за посадою (робочою) інструкцією;

в) виконання всіх вказівок та доручень роботодавця;

7. Фізична особа, яка надає працю іншій фізичній особі на підставі укладення трудового договору, називається:

а) роботонаймачем;

б) роботодавцем;

в) роботодавачем.

8. Основний документ про трудову діяльність працівника – це:
- а) трудове посвідчення;
 - б) трудовий договір;
 - в) трудова книжка;
 - г) трудова угода.
9. Систему трудового права складають:
- а) Загальні положення, індивідуальне і колективне трудове право;
 - б) Загальна і Особлива частини;
 - в) Загальна частина та колективне трудове право;
 - г) Загальна частина та індивідуальне трудове право.
10. Виробнича функція трудового права проявляється:
- а) у нормах дисципліни праці та інших інститутах трудового права;
 - б) у нагляді та контролі за додержанням законодавства про працю;
 - в) у раціональному використанні трудових ресурсів, стимулюванні продуктивної зайнятості.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

МОДУЛЬ 1

1. Для здійснення завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є:
- а) кримінальними правопорушеннями;
 - б) злочинами;
 - в) проступками.
2. Що є кримінальним законом?
- а) кодифікований законодавчий акт;
 - б) звичайний закон;
 - в) конституційний закон.
3. Завданням кримінального права відповідно до Кримінального кодексу України є:

- а) визначення суспільно небезпечних діянь, які є кримінальними проступками;
- б) визначення видів злочинців;
- в) правове забезпечення охорони найбільш важливих суспільних відносин.

4. Система з яких складається Кримінальне право це:

- а) загальна і унікальна частини;
- б) Загальна і Особлива частини;
- в) основна і особлива частини.

5. До основних функцій кримінального права належать:

- а) охоронна і регулятивна;
- б) правовідновлювальна та фундаментальна;
- в) охоронна та виховна.

6. Структурний елемент статті Особливої частини Кримінального кодексу України, в якому визначається вид і розмір покарання за кримінальне правопорушення називається:

- а) гіпотеза;
- б) диспозиція;
- в) санкція.

7. Що є часом вчинення кримінального правопорушення?

- а) час початку готування до злочину;
- б) час вчинення суспільно-небезпечного діяння;
- в) час настання суспільно-небезпечних наслідків.

8. Між якими суб'єктами виникають суспільні відносини при вчиненні кримінального правопорушення?

- а) державою і правоохоронними органами;
- б) між особами по факту порушення прав одного з них;
- в) державою в особі правоохоронних органів і особою, яка вчинила кримінальне правопорушення.

9. Як вирішується питання кримінальної відповідальності щодо громадянина України, який вчинив злочин за її межами?

а) не підлягає відповідальності за Кримінальним кодексом України;

б) завжди підлягає відповідальності за Кримінального кодексу України;

в) підлягає відповідальності за Кримінальним кодексом України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.